

T.C.  
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PERVANOĞULLARI BEYLİĞİ

148233

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bünyamin PEKER

Enstitü Ana Bilim Dalı : TARİH  
Enstitü Bilim Dalı : ORTAÇAĞ TARİHİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Mahmut KIRKPINAR

EYLÜL 2003

T.C.  
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

## PERVANOĞULLARI BEYLİĞİ VE DÖNEMİ


(126 4-1322)

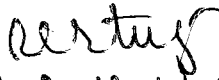
YÜKSEK LİSANS TEZİ

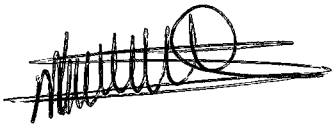
BÜNYAMİN PEKER

YRD. DÇ. DR. MAHMUT KIRKPINAR

Bu tez 2003- 2004 eğitim yılında aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

  
Yrd. Doç. Dr. Mahmut Kirkpınar  
Jüri Başkanı

  
Yrd. Doç. Dr. Niydet Ertuğ  
Jüri Üyesi

  
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Koru  
Jüri Üyesi

## ÖNSÖZ

Türk ve İslam tarihinde son derece önemli rol oynayan Türkiye Selçukluları Devleti Anadolu'yu fethedip, İslamlaştırdıktan sonra, büyük gailelerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Bir yandan Bizans İmparatorluğu, bir yandan Haçlı Saldırıları, bir yandan Rumlar, Ermeniler diğer yandan da Anadolu da ki diğer Türk unsurları Anadolu Selçuklularını çok yıpratırlar. Anadolu Selçukluları bir dönem kendilerini toparlama fırsatını bulurlar. Ancak tam bu dönemde çıkan Baba İshak isyanı yeni bir dönemin kapısını aralar. Selçuklular bu olay ile çok sıkıntılı bir döneme gireceklerinin işaretlerini Baba İshak İsyanı ile görürler. En nihayetinde Köseadağ savaşı ve Selçuklular için tam olarak sıkıntılı bir devre başlar. Moğollar, Anadolu'ya bu süreçte hakim olurlar. Ayrıca bu devrede Anadolu Türk birliği hazin bir şekilde parçalanmıştır. Ancak burada derin tefekkür gerekmektedir. Zira Anadolu'nun yaşadığı bu sıkıntılı devre, Selçukludan Osmanlıya geçişin sağlandığı siyasi ve sosyal açıdan çalkantılı ve oldukça hareketli geçtiği bir dönem olmuştur.

XIII. yüzyılın sonlarına doğru, Anadolu'da Moğol baskısı iyice azalır. Bu durumdan faydalanan Türkmen beyleri Selçuklularla ilişkilerini keserek, bağımsızlıklarını ilan ederler. Bu beylikler, Selçuklu-Moğol idaresinin daha zayıf bir şekilde görüldüğü Bizans'a yakın uçlarda ve diğer bölgelerde teşekkül etmişlerdir. Bunlardan biri de Pervaneoğulları Beyliği'dir. Kuzey Batı Anadolu'da Sinop ve Çevresinde bu beyliği çalışma konusu olarak tercih ettik. Muineddin Süleyman Pervane tarafından kurulan bu hakkında müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Pervaneoğulları Beyliği denizcilikteki kudreti tanınan ve Karadeniz Ticaretini bir dönem elinde bulunduran beyliktir. Çalışmamızı önemli ölçüde yararlandığımız eserler, özellikleri ve konumu açısından önemiyetleri hakkında bilgi verdiğimiz kaynak ve araştırmaların tanıtımını ana hatlarıyla ele aldığımız giriş ve üç bölümde şekillendirdik.

Birinci bölümde, genel bilgiler sunuldu. Beyliğin kuruluş aşamasına kadar ki devir hakkında genel bilgiler sunuldu. Anadolu'nun Türkler tarafından fethi işlendi. Bunun içinde Beyliğin neşet ettiği ve yaşadığı coğrafya olan Kuzey Batı Anadolu tarihi hakkında etraflıca bilgi verildi. Daha sonraki kısım da beyliğin coğrafyasını oluşturan

Sinop ilinin Türk idaresine geçmesi ve sonrasına bilgilere yer verildi. Bu bölümde son olarak Selçukluların son dönemlerinde teşekkül eden beylikler üzerine bilgiler verildi. Birinci bölümde bu türden konulara yer vererek, ele aldığımız konunun daha iyi anlaşılması sağlanılmaya çalışıldı.

İkinci bölümde ele aldığımız konu olan Pervaneoğulları beyliğinin tarihi hakkında ayrıntılı bilgi verildi. Beyliğin cediti olan Mühezzibüddin Ali üzerinde kısaca duruldu. Muinüddin Süleyman Pervane hem misyonu, hem beyliğinin kurucusu, hem de kaynaklarda en çok bilgi verilen bey olduğu için ayrıntılı işlendi. Sonra kronolojik olarak diğer beylere yer verildi.

Üçüncü bölümde Pervaneoğulları'nın idari ve kültürel yapılanması üzerinde duruldu. Muinüddin Süleyman Pervanenin, Hz. Mevlana ile olan ilişkileri, beyliğin donanma gücü ve ilde Pervaneoğulları'n dan kalma mimari eserler ve bunun gibi konular ele alındı.

Çalışmalarında bana yön veren sayın Mahmut KIRKPINAR hocama, derslerinden çok istifade ettiğim diğer hocalarıma ve bana Yüksek Lisans eğitimi alma imkanı tanıyan üniversiteme teşekkür borçluyum.

BÜNYAMİN PEKER

## İÇİNDEKİLER

### Sayfa No

KISALTMALAR .....	III
ÖZET.....	IV
SUMMARY .....	V
GİRİŞ .....	1
1. KUZEY BATI ANADOLU'NUN TÜRKLER TARAFINDAN FETHİ .....	6
1.1. Kuzey Batı Anadolu'nun Türk Hakimiyetine Geçişi.....	6
1.2. Anadolu Selçukluları'nın Son Dönemleri .....	8
1.3. Anadolu Beylikleri .....	12
2. PERVANOĞULLARI BEYLİĞİ'NİN KURULUŞU VE SİYASÎ TARİHİ... 16	
2.1. Muinüddin Süleyman Pervane ve Pervanoğulları'nın Tarih Sahnesine	
Çıkışı.....	16
2.1.1. Muinüddin Süleyman Pervane'nin Vezirlik Öncesi Dönemi.....	18
2.1.2. Muinüddin Süleyman Pervane'nin Vezirlik Dönemi .....	19
2.1.3. Muinüddin Süleyman Pervane'nin Sinop'u Geri Alması .....	20
2.1.4. Muinüddin Süleyman Pervane'nin Siyasi İhtirasları ve Moğol	
Siyaseti.....	21
2.1.5. Muinüddin Süleyman Pervane'nin Moğollara Karşı Memlûklülerden	
Yardım talebi ve İdamı.....	22
2.1.6. Muinüddin Süleyman Pervane'nin Şahsiyeti .....	24
2.2. Muinüddin Mehmet Bey Dönemi .....	26
2.2.1. Muinüddin Mehmet Bey'in Moğol siyaseti.....	27
2.3. Mühezzibüddin Mesut Bey ve Moğol Siyaseti.....	28
2.3.1. Samsun ve Bafra'nın Alınışı.....	29
2.3.2. Mühezzibüddin Mesut Bey 'in Cenevizliler Tarafından Kaçırılışı ve	
Ölümü.....	30
2.4. Gazi Çelebi Dönemi.....	31
2.4.1. Cenevizlilerle İlişkiler .....	31

2.4.2. Gazi Çelebi'nin Trabzon Rum Pontuslularla İlişkileri .....	32
2.4.3. Gazi Çelebi'nin Ölümü .....	33
2.5. Fülane Hatun Çelebi Dönemi ve Pervaneoğulları'nın Yıkılışı.....	34
2.6. Pervaneoğulları'nın Şeceresi.....	33
<b>3. PERVANE OĞULLARI BEYLİĞİ'NİN İDARİ, SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL DURUMU, İMAR FAALİYETLERİ.....</b>	<b>36</b>
3.1. İdari Yapı.....	36
3.2. Ordu ve Donanma .....	37
3.3. İlmi Durum .....	38
3.4. Sosyo-Ekonomik Durum ve Toprak İdaresi.....	39
3.5. Mimari Eserler .....	40
3.5.1. Medreseler .....	41
3.5.1.1. Alaattin Medresesi .....	42
3.5.1.2. Tokat Medresesi .....	42
3.5.1.3. Sivas Medresesi.....	43
3.5.2. Türbeler .....	43
3.5.2.1. Pervane Türbesi .....	43
3.5.2.2. Gazi Çelebi Türbesi.....	43
3.5.2.3. Seyit Bilal Türbesi.....	44
3.5.2.4. Çeçe Sultan Türbesi .....	44
3.5.3. Pervaneoğulları'n dan Kalma Diğer Eserler .....	45
3.5.3.1. Ulu Cami .....	45
3.5.3.2. Durağan Kervansarayı .....	45
3.5.3.3. Yukarı Hamam.....	45
3.5.3.4. Aslan Çeşmesi.....	46
3.5.3.5. Pervaneoğlu Ali Şifahanesi.....	46
SONUÇ.....	47
BİBLİYOGRAFYA .....	49
ÖZGEÇMİŞ.....	53
EKLER.....	54

## KISALTMALAR

<b>İ. A.</b>	: İslam Ansiklopedisi
<b>D.G.B.İ.T.</b>	: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
<b>M. Pervane</b>	: Muinüddin Süleyman Pervane
<b>a.g.e.</b>	: Adı geçen eser
<b>M. Mehmet Bey</b>	: Muinüddin Mehmet Bey
<b>Çev.</b>	: Çeviren
<b>Terc.</b>	: Tercüme
<b>Neşr.</b>	: Neşreden, yayına hazırlayan
<b>S.</b>	: Sayfa
<b>R. Kılıçarslan</b>	: IV. Rüknettin Kılıçarslan
<b>Keykavus</b>	: II. İzzeddin Keykavus
<b>İst.</b>	: İstanbul
<b>Ank.</b>	: Ankara
<b>vb.</b>	: Ve bunun gibi
<b>D.İ.A.</b>	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
<b>M.E.B.</b>	: Milli Eğitim Bakanlığı

## ÖZET

Muinüddin Süleyman Pervane, Selçukluların son dönemlerinde etkili olan önemli bir isimdir. Babası da kendisi gibi bir dönem Selçuklu veziri olan Pervane, Tokat ve Erzincan Serleşkerliği'nin ardından, kısa sürede Selçukluların Pervanesi olur. Pervane içinde yaşadığı dönemde Selçukluların kaderine hükmeder. Aynı zamanda Sinop ilini geri almayı başarır. Böylece Pervaneoğulları'nın kurulmasına ön ayak olur. Muinüddin Pervane Moğollara etkisini kırabilmek, Memluk sultanı Baybars'tan yardım ister. Moğollara ihanet eden Muinüddin Pervane, bu süreçte Moğollar tarafından idam edilir. Selçuklular Pervaneden sonra kendilerini bir daha toparlayamazlar.

Muinüddin S. Pervane'nin öncülük ettiği beyliğin başına Muinüddin Mehmet Bey geçer. Beyliği uzun süre yönetir. Onun bütün dönemi Moğollara bağlı kalmakla geçer. Daha sonra başa Mühezzibüddin Mesut bey geçer. Mesut Beyin ismini Cenevizliler tarafından kaçırılışında ve Samsun ve Bafra'ya hakim olduğunda görüyoruz. Pervaneoğulları'nın en renkli, hareketli ismi Gazi Çelebidir. Denizcilikte önemli başarılar elde eder. Gazi Çelebi Cenevizlilere ve Trabzon Rum Pontuslularına üstünlük kurar. Son olarak Fülane Hatun başa geçer. Dönemi kısa sürer. Onun ölümüyle de Pervaneoğulları Beyliği Candaroğulları'nın hakimiyetine girer .

Pervaneoğulları Beyliği idarî ve kültürel yapılanması ise, o dönem Anadolu'da yer alan diğer beyliklerin benzeri şeklindedir. Beyliğin öne çıkan yönü denizcilik hayatı olmuştur. Sinop'ta güçlü bir tersane oluşturulur. Bu donanma ile Karadeniz ticareti ele geçirilir. Ayrıca Pervaneoğulları Beyliğinden günümüze kalma Sinop ilinde pek çok mimari eser bulunmaktadır.



## SUMMARY

### PERVANOĞULLARI PRİNCİPALİTİY

**Keywords:** Sinop, Mongols, The Trabzon Roman Empire

Muinüddin Süleyman Pervane is an effective person in the late periods of the Seljuçids. Pervane, whose father is also one of the viziers of the Seljuçids like him, becomes the SeljuçidsPervane in a short time after being Tokat and Erzincan serleşkerliği. Pervane takes an important role to rule the Seljuçids. He also succeeds to take the city. Sinop back from the enemies so he becomes the pioneer of the foundation of the Pervaneoğulları. He asks Baybars, the Sultan of the Memluks, to help him to make the Mongols weak. Muineddin Pervane, who behaves unfaithfully to the Mongols, is executed in this period. The Seljuçids can't be strong again as in the past after Pervane.

Muinüddin Mehmet Bey becomes the leader the principality that Muinüddin S. Pervane pioneers. He rules the principality for a longtime. All of his period passes away with the dependence to the Mongols. After some time Mühezzibüddin Mesut Bey is the next leader. We come across his name when we examine the everst concerning his being kidrappened and we also know something ababout his taking control of Samsun and Bafra. The most colourfull and active leader of the Pervaneoğulları is Gazi Çelebi. He succeeds lots of important things in seamanship. Gazi Çelebi captures the control of the Cenevizliler and the Greeks in Trabzon. The last leader is Fülane Hatun. Her period lats short. After her death, the principality of the Pervaneoğulları goes in to the control of the Candaroğulları.

The administrative and cultural characteristic of the other principalities which are established in Anatolia. The administrative structure , land system and law mentality are the same as the others. The principality only develops in seamanship. The Sultan Gazi Çelebi dominates the Black Sea trade. The Pervaneoğulları Beyliği has an important force on the Cenevizliler and Greeks in Trabzon in this period.

## GİRİŞ

Anadolu'nun kuzeyinde yer alan beyliklerden biri de Pervaneoğulları beyliği olmuştur. Diğer beyliklerde de olduğu gibi Pervaneoğulları Beyliği hakkında yerli kaynakların azlığı ve yetersizliği nedeniyle yeterince aydınlatılamayan noktalar bulunmaktadır. Beyliklerin siyasi tarihi yanında, sosyal, kültürel, ekonomi ve bunun gibi alanlarda, bize kadar gelen kaynaklar kemiyet ve keyfiyet açısından doyurucu değildir.

Genel olarak Pervaneoğulları'ndan bahseden kroniklere gelince; bir kaç hariç bu beylik etrafında doğrudan doğruya ilgilenmemişlerdir. Bunların diğer siyasi yapılarla olan ilişkilerini anlatmışlar, dolaylı bilgi vermişlerdir. Kroniklerde en kapsamlı bilgi Muinüddin Süleyman Pervane hakkında bulunmaktadır. Pervaneoğulları'nın diğer beylerini ise yaptıkları önemli faaliyetlerde görmekteyiz. Bunun yanında Pervaneoğulları'nın dan kalma kitabeler ve eserlerden de faydalanılmıştır . Numizmatik ve vakfiyelere pek rastlanılmamıştır.

Türkiye tarihin Selçuklular dönemine ait en doyurucu bilgilere, 1243 Moğol istilası ve sonrası dönemde ulaşılabilir. Selçuklular üzerine en fazla kaynaklar bu dönemde yer almaktadır. Ayrıca Selçuklu-Moğol ilişkilerini içeren kaynaklar, İslam döneminde kaleme alınmıştır. Daha önceki dönemlere nispeten İslam aleminde de mezkur devri konu edinen daha fazla esere rastlanılmaktadır. Bunun yanında o zamana kadar mevcut olmayan yeni bir kaynak grubu ortaya çıkmıştır. Bahsini ettiğimiz kaynak grubu Moğol devrine ait kaynaklardır. Anadolu'nun bu dönemini ilhanlı kaynaklarından öğrenmek mümkündür. Bu kaynaklardan özellikle Muinüddin Pervane üzerine etraflıca bilgi edinmek mümkün olmaktadır.

Faydalandığımız kaynakların en önemlilerini kronikler teşkil etmektedir. İlk olarak İbn Bibinin (Nasirüddin Hüseyin bin Muhammet bin Ali el-Caferi er-Rugadi el-Münşi ) (ö. H.684 – m.1285 sonrası) .1282’de İlhanlı devlet adamı Cüveyni’ye İthaf etmiş bulunduğu bir ciltlik Farsça kitabıdır. M. N. Gençosman tarafından tercüme edilen “*el-Evamirü’l-Alaiyye Fi’l-Umuri’l-Alaiyye*” adlı (Tıpkı basım, TTK Basımevi, Ankara, 1956) eseri üzerinde duracağız. Yazar, XII. yüzyılın sonlarından, XIII. yüzyılın sonlarına kadar olan kısmı (hemen hemen bir asır) anlatır. Anadolu Selçuklularının son dönemlerine şahit olur. Pervanenin faaliyetlerini bizzat izler. Dolayısıyla İbn Bibi çalışmamızın ana kaynağını teşkil eder. Eserini Selçuklulara derin bağlılık hisleriyle yazmıştır. Selçukluların son dönemini anlatırken daha ziyade, Selçuklu saltanatını anlatır gibidir. Anadolu’nun sosyal durumunu kısaca anlatan yazar Türkmenler ve Rünud zümrelerinden çıkardığı karışıklıklar nedeniyle hiç hoşlanmaz. Yazar, Moğol hakimiyeti devrini ayrıntılı biçimde bizlere sunmuştur. İbn Bibi, Muinüddin Pervaneye ılımlı yaklaşır. Onun, Moğol politikasına taraftardır. Ancak bu politika ile makamını sağlama almak istemesini ağır bir dille eleştirir. Bunun yanında Muinüddin Pervane’nin idari kabiliyetini, Selçukluların içerde ve dışarıda itibarının artmasını övgü dolu sözlerle anlatır.

Aksarayı (Kerimeddin Mahmut Bin Muhammet)(ölümü. h.733–m.1332.1333) konumuz açısından, diğer önemli bir kaynaktır. Eseri “*Müsameretü’l-Ahbar ve Müsayeretü’l-Ahyar*” (neşr. O. Turan, Ankara, 1944) M. N. Gençosman tarafından 1943’de tercüme edilmiştir. Selçuklu divanında, Pervane döneminden itibaren kalem sahibidir. Eserinde Moğol hakimiyeti altındaki , Anadolu tarihini anlatır. Aksarayı eserinde Pervaneyi övmektedir. Onun devri, Anadolu’nun müreffeh devri olarak anlatır. Siyasi kaprislerinde onu temize çıkarır. Sultanları suçlu bulur. Aksarayı, M. Pervanenin dış münasebetlerine fazla yer vermez. Sosyal meselelere ise ayrıntılı olmamakla birlikte, bilgiler vermektedir.

Pervaneoğulları dönemine ait esaslı bilgileri Aksarayı’de ve İbn Bibide görüyoruz. Kıyaslama yapmak gerekirse öncelikli Aksarayı gelir. Muinüddin Mehmet Bey’i Mühezzibüddin Mesut Bey’i, Aksarayı’de güzel şekli ile görmek mümkündür. İbn Bibide aynı ayrıntıyı, aynı şekliyle bulamıyoruz.

İzzettin İbn Şeddat(ö.1216–1285) konumun açısında bir başka önemli müelliftir. Eseri, “*Siretü’l-Melikü’z-zahir*”, iki ciltlikdir. İkinci cildi, “*Bay pars Tarihi*” olarak yayınlanmıştır. Türkçe’ye, M. Ş. Yaltkaya (Bay pars Tarihi, İstanbul, 1941) tarafından çevrilmiştir. Memluk sultanı Baybars’ın, bütün döneminin canlı şahididir. Bu münasebetle II. Keykavus’un bütün faaliyetlerini ve Pervane dönemini görmek mümkündür. Bu eserde farklı bilgileri görüyoruz. Selçukluların, Moğolların yanında yer alıp, Memlûklüler’e sefer yaptıkları anlatılmaktadır. Baybars’ın Selçuklulara yardıma gelişi, detaylı ele alınır. İbn Şeddat’da konumuz açısından oldukça önemli kaynaktır.

Bir diğer önemli eser Baybars Mansuri’nin (ö.1325)eseridir. On ciltlik eseri “*Zübdetü’l- Fikra Fi-Tarihi’l Hicre*”nin, IX. cildi 1257-1309 arası olayları içerir. Konuları İbn Bibi gibi işlemiştir. Eser genel bir Selçuklu tarihi olmaktan ziyade Selçuklu sultanlarının dönemlerini anlatır. Keykavus-Kılıçarslan mücadelelerine yer verir. Dolayısıyla Muinüddin Pervane döneminin bir kısmı hakkında bilgi edinmek mümkündür. Esaslı bilgiler bu kısma aittir . Ayrıca Süryani Ebu’l Ferec’in İngilizce’ye çevrilen, İngilizce’den de Türkçe’ye çevrilen (Terc. Ö. Rıza Doğrul, Ankara, 1950) Süryanice yazılı ve kendi ismini taşıyan eseri “*Abu’l-Farac Tarihi*”, yukarıdaki eserler kadar olmasa da bize bilgi veren önemli bir kaynaktır. Malatya’da yaşayan bu yazar, Baybars’ın Anadolu seferi ve Baycu Noyan’ın Anadolu’dan dönüşü hakkında bilgiler vermektedir. Bunun yanında Bizanslı tarihçi Pachymeres eseri M. Cousin tarafından Fransızca’ya çevrilir. Eseri “*Historia*” adlı eserinde, Pervanenin tahttan uzaklaştırdığı sultan II. Keykavus’un, Bizans ile olan ilişkilerine değinir.

Yararlandığımız diğer bir eser olan, “*Anonim Selçuk name*”, 1952’de, F. N. Uzluk tarafından neşredilir. Hülasa yazılmış bir umumi Selçuklu tarihi gibidir. Burada, Muinüddin Pervane dönemi için kayıtlara rastlanmaktadır. El-Makrızi’nin bin üç yüzlerin sonu ile bin dört yüzlerin başlarında yaşaması ve eseri “*Kitabü’s-Suluk*”da, Baybars saltanatını (cüz 1. kısım 2) anlatması bizim için önemlidir. Zira Pervane ile Baybars’ın birbirleri ile olan ilişkilerini sağlıklı biçimde anlatır. Aynı zamanda Ebu’l-Fida’da aynı dönemin insanıdır. “*Kitabu’l-Muhtasar fi-Ahbari’l Beşer*” adlı eserine Baybars devri için önem arz etmeyecek bir bahis koymuştur.

İlhanlı kaynaklarından Reşideddin Fazlullah 1310'da tamamladığı “*Camii't-Tevarih*” adlı eserinde, Baycu Noyan'ın, Anadolu seferi hakkında bilgi mevcuttur. Ama bu güzelliği Cüveyni'de ve Vassaf'da göremiyoruz. Cüveyni eseri 1260'da tamamladığı eseri “*Tarih-i Cihanguşa*” da Selçukluların Moğollara ödediği vergiler anlatılır. Vassaf ise “*Tarih-i Vassaf (Tecziyetü'l Emsar ve Tezciyetü'l Asar)*” isimli eserinde, Selçukluların Moğollara bağlılığını anlatır. Her ikisi de Pervane dönemi ile alakalıdır .

Mevlana'nın eserleri de konumuz açısından önemlidir. “*Mektuplar*” isimli eseri, Gölpınarlı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Mevlana, bu mektuplardan yirmi beş tanesini doğrudan Pervane Muinüddin Süleyman'a yazmıştır. Diğer mektuplar Selçuklu sultanlarına yazılmıştır. Bu mektuplardan Mevlana'nın Pervane üzerinde ne kadar nüfuz sahibi olduğunu öğreniyoruz. Ayrıca Pervaneye makamı ile hitap ettiği için Selçukluların resmi mevkilerini de açıkça öğrenebiliyoruz. Mevlana'nın, Pervane adına yazdığı “*Fi Hi Ma Fih*” isimli eseri, ikisi arasındaki dostluğun canlı bir delilidir. Ayrıca XIV. yüzyılda yaşayan ve Mevlana'nın müridi Eflaki'nin eseri, “*Ariflerin Menkıbeleri*”n de bazı hususları öğrenebiliyoruz. Mevlana ile Pervane arasında geçen bazı olayları bize anlatır. Pervane'nin şahsiyeti ve yaşadığı bazı sosyal olayları Eflaki'de sağlıklı biçimde bulabiliyoruz.

Çalışmamızın kültür ve medeniyet kısmında işlendiği gibi Pervane'nin çok sayıda mimari eseri bulunmaktadır. Ancak kendisinden ve soyundan günümüze herhangi bir vakfiye kalmadığını görüyoruz. Yalnız onun döneminden kalma vakıfnamelerden, Karatay vakfiyeleri, Osman Turan tarafından yayınlanmıştır. Bazı Moğol ümerasının isimlerini burada görebiliyoruz. Ayrıca yine Anadolu Selçuklu Tarihi diplomatik vesikalar açısından fakirdir. Osman Turan, Türkiye Selçukluları hakkında resmi vesikalarda mevcut olanları bir araya getirmiştir. Ama bunlar arasında Pervane adına dair pek bir belge yoktur. Sadece önemli görevlere getirilen kişilere ait bilgileri burada görebiliyoruz.

Pervaneoğulları Beyliği ile ilgili önce çağdaş çalışmaları ele alacağız. Beyliğin atası, Selçukluların mihenk taşı olan Muinüddin Süleyman Pervane'dir. Selçukluların bu Pervaneoğulları'na eserlerinde önemli veziri üzerine, Nejat Kaymaz'ın, “*Pervane*

*Muinüddin Süleyman*” adlı bir eseri ile Halil Ethem’in “*Merzifon’da Pervane Muinüddin Süleyman Namına Bir Kitabe*” isimli makalesi bulunmaktadır. Bu kaynaklardan istifade edilebilir değişik çalışmalarda mezkur şahsa yer verilmiştir. Bunlardan en önemlisi Kramers’in, M.E.B. yayınlarından çıkan *İslam Ansiklopedisi*’n deki “MUİNÜDDÜN” başlıklı makalesidir. Gölpınarlı’nın, Mevlana’nın eserlerinde yaptıkları açıklamalar ve T. Yazıcı’nın Eflaki’nin eserinde, önsöz de yazdığı notlar bulunmaktadır. Cahen’de konumuzla ilgili bilgiler mevcuttur. Eseri “*Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*” de konumuzla ilgili bilgileri, Yazar konumuza tekabül eden siyasi olayları hikayeci tarzda, özetle ama sağlıklı bilgiler vermiştir. Konuları kitabının ölçüsüne göre işlemiştir.

Pervaneoğulları üzerine özgün bir çalışma bulunmamaktadır. Beylikler üzerine ciddi araştırmalar yapan İ. Hakkı Uzunçarşılı(*Anadolu Beylikleri, Ankara, 1969*), Yaşar Yücel ve Ali Sevim (*Y. Yücel–A. Sevim, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, 4 cilt, İstanbul, 1944*), Osman Turan(*Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971*), Erdoğan Merçil(*Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara, 1991*) Pervaneoğulları Beyliğine serlerinde yer vermişlerdir. Çalışmamızda yaralandığımız önemli eserlerdir.

Beyliğin mimari yönünü ve sanatsal yapısını Osman Turan’ın, Belleten’de yayınlanan yazıları (*Belleten*, sayı 45, “Celalettin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri”) incelenerek bilgi edinilebilir . Ayrıca bu konu üzerine çok sayıda çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda bunlardan da faydalanılabilir. Metin Sözen’in “ *Selçuklular ve Beylikler üzerine Anadolu Mimarisi*” ile Haşim Karpuz’un “*Anadolu selçuklu Mimarisi*” çalışmaları ilk akla gelenlerdir. Beyliğin mimari yönüyle ilgili bilgilere be eserlerden de faydalanıldı.



## 1. KUZEY BATI ANADOLU'NUN TÜRKLER TARAFINDAN FETHİ

### 1.1. Kuzey Batı Anadolu'nun Türk Hakimiyetine Geçiş

Anadolu, “Anatolia” kelimesinden gelmektedir. Bu tabir çok uzun zamandan beri bu coğrafya için kullanılmaktadır. Kelimenin, etimolojik yapısının kimlere ait olduğu, kimler tarafından kurgulandığı tam olarak bilinmemektedir. Dünyanın bu bölgesi, stratejik önemi en fazla olan bölgesidir. Burası günümüze kadar pek çok medeniyetlere beşiklik etmiştir. Hititler, Helenler, Romalılar ve Türkler bu medeniyetler arasında ilk akla gelen isimlerdir ve en önemlileridir. Bunlar arasında Anadolu'ya önce Romalılar ve Bizanslılar, daha sonra Türkler uzun süreli hakim olurlar. Anadolu, Romalılar hakimiyetinde uzun süre kalır. Bu sebeptendir ki, bu bölge “Diyar-ı Rum” olarak adlandırılır. Türkler, Anadolu'ya Romalılarından sonra hakim olmuşlardır. Burayı onların ellerinden almışlardır. Bu hakimiyette çok uzun sürmüştür. Egemenlik başlangıcı olarak 1071 Malazgirt Zaferi gösterilebilir. Meşhur zaferden sonra, dünyanın en güzel yöresi Türkler tarafından hızlı şekilde fethedilir. Selçuklular maiyetinde ki Türk boyları kısa zamanda Anadolu'nun her tarafına yayılır. Kuzeyde Karadeniz ile Çanakkale boğazı, batıda Ege denizi, güneyde Doğu Akdeniz ve Antalya körfezine kadar yayıldıkları genel olarak kabul edilen görüştür (1) [M. Halil Yinanç, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, İstanbul, 1944, s.88].

Bizim konumuz eski dönemlerde Paflagonya olarak bilinen Kuzey Batı Anadolu bölgesidir. Türkler bu birinci yüzyılın son dönemlerinde gelmişlerdir. Anadolu'nun fethiyle görevli Türk komutanlarından Emir Karatekin 1082'de Çankırı'yı, daha sonra 1084'te Sinop'u Türk hakimiyetine sokmayı başarır. Emir Karatekin bu havalide, yani Sinop, Çankırı ve Kastamonu'da kısa süre yaşayan bir hükümdarlık tesis etmiştir (2) [Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971). s.67vd ]. Yalnız Emir Karatekin gerçekten de çok şanssızdır. Ancak I. Haçlı saldırısına denk gelen bu hakimiyet fazla uzun sürmez.

Anadolu'nun tamamen Türkler tarafından fethi ve siyasi bütünlüğün sağlanması öyle kolay olmamıştır. I. Haçlı saldırısının etkisi etkili olmuştur. Selçuklu Türkiye'sinin

ünlü sultanı II. Kılıçarslan yürüttüğü sistemli fetih hareketi ile önemli icraatlar gerçekleştirilir. Bu dönemde Danişmentliler bertaraf edilerek (1178), Türkler arasında siyasi birlik sağlanır (3) [M. Halil Yinanç, “Danişmentliler”, İslam Ansiklopedisi, VIII, İst.1993, s.271]. Daha sonra Bizans’ın etkisiz hale getirildiğini görmekteyiz. Zira Miryokefalon savaşında (1176), Bizans gerçektede ağır bir şekilde mağlup edilir. Bu mezkur gelişmeler üzerine Anadolu’nun hem doğusu, hem de batısı Türk hakimiyetine geçer (4) [Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s.209]. İşte bu dönemde Türkler, Kuzey Anadolu’ya hakim olmuşlardır. II. Kılıçarslan Anadolu’da siyasi bütünlüğü sağladıktan sonra hükümlerini boyunca güzel idare eder. Mezkur sultan, saltanatının son yıllarında hakimiyet kurduğu toprakları oğulları (11 oğlu vardı) arasında paylaşmıştır. İşte bu taksimat esnasında Kuzey Batı Anadolu’nun hakimiyetini oğlu Muinüddin Mesud’a verir. Muinüddin Mesud bu bölgenin hakimi olur. Buradan anlaşıldığı üzere Kuzey Batı Anadolu’nun hakimiyetini II. Kılıçarslan ele geçirir. Pek tabi ki Sultan II. Kılıçarslan döneminde bu bölgeler Bizans’a yapılan akınlar sonucu alınır.

Ama bu bölgenin ele geçirilmesinde Sultan II. Kılıçarslan’ın taksimatı ile bıraktığı oğlu Muinüddin Mesud’un faaliyetleri daha etkili olmuştur. Bu gelişmeler sonucu Batı Anadolu da Selçuklu sınırları Sinop’un batısından, Kastamonu, Çankırı, Bolu ve Devreğ’e (5) [M. Fuat Köprülü, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ankara, 1961, s.85] kadar uzanır. Yeri gelmişken değinelim. Bu sınır Akdeniz’e kadar bir çember eğrisi çizer gibi inerek, Fethiye Körfezine (6) [Witteck, Menteşe Beyliği {terc. O. Şaik Gökyay}, Ankara, 1944, s.78] kadar ulaşmaktadır. Hakim olunan bu bölgelere Selçuklular, hareketli Türkmen boylarını yerleştirirler. Böylece Türk kültürü bu coğrafyaya etkisini gösterir. Tabi aynı şekilde de İslam Kültürünün de etkisi bulunmaktadır.

Anadolu Selçuklularının Batı Karadeniz hakimiyeti tam olarak ilk kez yine meşhur sultanlarından olan I.İzzeddin Keykavus (1212-1220)döneminde sağlanır. Zira bu dönemde bu bölgenin stratejik şehirlerinden olan Sinop onun döneminde alınır(1214) (7) [İbn Bibi, El-Evamirü’l-Alaiyye Fi’l-Umuri’l-Alaiyye{neşr. N. Lugal-A.S. Erzi, Ankara, 195, s.210] Bizans’ın bahsedilen bu dönem de Marmara kıyılarına hakim



olduğunu bilmekteyiz. Dolayısıyla Selçuklular Karadeniz'in batı kısmına hakim olurlar ve diğer kısmına sınır olurlar. Kısaca değinmek gerekirse Selçuklular Karadeniz'in diğer kısmına hakim olmak için etkinlikler yapmışlardır. Yine II. Kılıçarslan Danişmentliler'i ele geçirir. Bu beyliği topraklarına katar ve ilk olarak Samsun'a hakim olur. Selçuklu sultanlarından I.Alaattin Keykubat, Trabzon'u almak için uğraşır ama muvaffak olamaz. Karadeniz'in tamamının hakimiyeti Selçuklular döneminde değil, Osmanlılar döneminde gerçekleştirilir. Zira Osmanlılar sultan Fatih II. Mehmet Han(1451–1481) zamanında Cenevizlilerden Amasra alınır(1419). Fatih, bu şekilde Candaroğulları'nı yıkar. Kastamonu ve Sinop'u alır (1460). Uzun müddet bu bölgede yaşayan Trabzon Rum Pontusluları(1201-1461) hakimiyeti altına alır(1461). Böylece Karadeniz'in tamamına hakim olur. Yine bu başarılı padişahın düzenlediği bir akın ile Kırım alınır(1478). Bu dönemde Karadeniz tam bir Türk gölü haline gelir.

## **1.2. Anadolu Selçuklularının Son Dönemleri**

Malum olduğu üzere 1071 Malazgirt Zaferi, Türk tarihinde bir dönüm noktasıdır. Türkler Bizans'ı mağlup ettikleri bu meşhur savaştan sonra hızlı şekilde Anadolu'yu fethederler. İşte bu dönemde ikta sistemi (8) [Erdoğan Merçil, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara, 1991, s.13] uygulaması ve ünlü komutanların görevlendirilmesi ile Türkler, Anadolu'yu bir uçtan bir uca ele geçirirler. Muhakkak ki Anadolu'nun böyle hızlı alınışında Büyük Selçuklu Sultanları Alparslan ve Melik Şah'ın yüksek şahsiyetleri ve dehaları büyük rol oynamıştır. Bu akınlarda bulunan ve seri fetihler yapan ünlü Türk komutanlarından Danişment Gazi (Melih Ahmet, gerçek adı; Tablu ) Tokat, Malatya, Amasya, Kayseri ve Çorum'a hakim olur.

Danişmentliler bu dönemde Gökırmak vadisine kadar hakim olmuşlardır. Böylece Sinop'un iç kesimlerinde yer alan Boyabat ve Durağan ile Kastamonu, Danişmentliler'in eline geçer (9) [Mehmet Yılmaz, Sinop İli, Sinop, 1973, s.37]. Buralara zamanla Danişmentli kültürü yerleşir. Durağanda; Yağbasan, Köselü, Salarlu, Boyabat'da, Salmanlu, Emirlü, Salar ve Kozanlı köy isimleri (10) [Türk Ansiklopedisi, XII, Ankara, 1978, s.275] vardır. Bu isimler Danişmentlilerin boylarından ve

Osmanlılar'dan gelmektedir (11) [Osman Turan,“ Danişmentliler”, İ.A., VIII, İstanbul, 1993, s.253]. Danişment Gazinin soyundan gelen insanlar buralarda hüküm sürmüşlerdir. Aynı dönem Sinop ilinin kuzeyi, yani sahil kısmı bhusus Sinop, Gerze ve Ayancık Bizans'ın kontrolündedir. Danişmentliler, Sinop'un bu kısmına 1105-1174 yılları arası hakim olmuşlardır.

Ayrıca yukarıda belirtildiği üzere Anadolu'nun fethiyle görevli komutanlardan Emir Karatekin, 1081'li yıllarda Sinop, Kastamonu ve çevresine kısa süreli hakim olmuştur. Ama tutunamamıştır. Bölge yeniden Bizans'ın eline geçer. İşte bundan sonralarda bölge yine Danişment idaresinde kısa süreli bulunur.

IV. Haçlı seferi sonucunda Doğu Karadeniz bölgesinde kurulan Trabzon Rum Pontus İmparatorluğu, Davit Komnen yönetiminde Sinop'tan Bolu'ya kadar uzanan coğrafyaya hakim olmuştur. Ama yine de, Boyabat civarı Anadolu Selçuklularının hakimiyetinde kalır.

Anadolu Selçukluları uzun müddet Sinop'un bahsettiğimiz kısmına hakim olurlar . Anadolu'nun en güzel yerlerinden biri olan bu şehir gerçektende Karadeniz'in stratejik bölgesidir ve ticari öneme sahiptir. İşte Selçuklu sultanı I. İzzettin Keykavus bu ili ticari ve ulaşım öneminden dolayı almak ister. Savaşın sebebi ise Sinop ve Canik tekfurları, Sultan İzzeddin'in kardeşleri ile anlaşmazlık içinde olmasını değerlendirip, verdikleri vergiyi kesmeleri oldu. Ayrıca Rum İmparatoru bu dönemde Sinop'un kuzeyinde bulunan Türkleri öldürüyor, arsalarını yakıyor ve işkencelerde bulunuyordu. Bunun üzerine I. İzzeddin Keykavus, Sinop'u 1214'te düzenlediği başarılı bir seferle, Türk sınırlarına dahil eder. Hatta savaş sonrasında Rum imparatoru Alex'i esir alınır. Kendisi ile yapılan bir antlaşma ile taahhüt ettikleri karşısında serbest bırakılır (12) [M. Şakir Ülkütaşır, Arkeologia ve Etnoğrafya dergisi, sayı 5, s.112-116]. Bundan sonra Sinop, Türkler tarafından yeniden inşa edilir. Kale tamir edilir. Kiliseler camiye çevrilir. Abbasi halifesi bu fetih üzerine, Selçuklu sultanına “Fütüvvet Şalvarı ve “Fütüvvetname” gönderir.

Anadolu Türklerinin Sinop'u elde etmeleri, onların Karadeniz de hatta Kırım ve çevresi ile, diğer kıyılarda faaliyet göstermelerini sağlamıştır. Selçuklular zamanında başlayan bu askeri ve ticari faaliyet Pervanoğulları ve Candaroğulları döneminde de devam etmiştir.

Sinop ile 1214 ile 1259 yılları arasında Selçuklu kontrolünde kalır. Kırk beş yıllık hakimiyet kısa değildir. 1259'da Sinop ilinin kontrolü yine Trabzon Rum Pontusluların eline geçer (13) [Cemil Sönmez, Anadolu Kaleleri, Ankara, 1982, s.217] . İl kısa bir süre ,beş yıl kadar Rumların elinde bulunur.

Selçuklular son dönemlerinde Moğol tahakkümüne uğramışlardır. Pervane Muinüddin Süleyman Selçukluların bu döneminde kilit rol oynamıştır. Pervane işte bu dönemde 1264'de, Sinop'u yeniden istirdat ettirir (14) [Müneccimbaşı, Sahaifü'l-Ahbar, II, İstanbul, 1972, s.571]. Bundan sonra Sinop iline sırasıyla Pervaneoğulları ve Candaroğulları hakim olurlar.

Osmanlılar ise Karadeniz'e Fatih Sultan Mehmet döneminde hakim olurlar. İşte bu dönemde Fatih, Candaroğulları beyliğini ortadan kaldırır. Bu suretle Sinop, Osmanlı idaresine geçer (15) [Bosworth, İslam Devletleri Tarihi, İstanbul, 1980, S.256]. Anadolu Beyliklerinin neşet etmeleri, gelişmelerini ve dağılmalarını daha iyi anlayabilmek için Anadolu'nun XII. ve XIV yüzyıllardaki siyasi, toplumsal ve manevi durumunun dikkate alınması gereklidir. XI. yüzyılda Anadolu, Türkler tarafından hızlı bir şekilde fethedilmiştir. Bu fetih sırasında Anadolu'ya pek çok Türkmen kitleleri geldiler. Tarihte "Uç teşkilatı" dediğimiz sistem oluşturuldu. Bu askeri birlikler sürekli sınırlarda bulundu, her daim savaşlar yaptı, yerinde taarruzda da bulunur ve Bizans'tan toprak alırlardı. Yeri geldiğinde Bizans saldırılarını önlerlerdi. Bir beylik otonom yapısına sahiptiler. Uçlarda yaşayan bu kitleler buldukları yerlerde ikta karşılığı yurtluk edinirlerdi. Genelde otoriteye uymayan yapıları vardı. Ama Anadolu'nun elde edilmesi ve batıda sınırların çok genişlemesi, bu uç insanlarını etkisiz kılmıştır (16) [Osman Turan , a.g.e., s.92]. Ama yine de uç teşkilatı oynadığı mühim vazife ileri karakol görevini sürdürmüştür.

Selçuklular Alaattin Keykubat döneminin sonlarına doğru yakın doğuda büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalırlar. Büyük Sultan, bu büyük tehlike olan Moğollara karşılık, Eyyubiler ve Harzemşahlar'la ittifak kurar (17) [Cuveyni, Tarih-i Cihanguşa, {M. Muhammet neşr.}, İstanbul, 1944, s.36]. Ancak Selçuklular yinede Moğol tehlikesi karşısında zor duruma düşerler. Harzemşahlar, Selçuklulara ihanet ederler ve en nihayetinde yıkılırlar(1231). Eyyubiler ise, siyasi hayatlarında çöküntü yaşarlar. İşte bu dönemde Selçukluların büyük Sultanı, böyle bir zamanda akıllı tedbirler alır.Türkmenler ve uçlardaki orduları, Moğol sınırına yerleştirilir.

Moğolların tehlikesiyle karşı karşıya kalındığı bir anda Anadolu Selçuklu sultanı I.Alaattin Keykubat'ın ölümü ve yerine geçen II. Gıyasettin Keyhüsev'in yetersiz oluşu, büyük felaketlerin belki de başlangıcı oldu (18) [Osman Turan, “Alaattin Keykubat”, İ.A., II, İstanbul, 1993, s.371].

Kritik Moğol tehlikesi döneminde, tam da bir tampon bölge de Baba İshak İsyanı çıkar. Tampon bölge dediğimiz coğrafya Anadolu'nun doğu kısmıdır. Bu bölgede isyan önemli ölçüde güç kaybettirir, askeri zayıflığa uğratar, ekonomik kayba sebebiyet verir (19) [Ebu'l-Ferec, Abu'l Farac Tarihi{Ö. Rıza Doğrul terc}, Ankara, 1945, s.43]. Bu gelişmede yıkılış sürecinin önemli kilometre taşlarını oluşturur.

Ama asıl büyük tehlike, pek tabi Moğol tehlikesidir. 1243 Köseadağ Savaşında Moğollara karşı ağır bir yenilgi alınır. Bu da devleti zaafa uğratan parametrelerin en önemli gelişmesi olur. Ülke, bir daha kendini toparlayamayacak hale gelir. Resmen İlhanlı Moğollarına tabi olunur. Devlet onlara vergi vermeye mecbur kalır. İlhanlıların Anadolu valisi ve komutanları bile ülke de Selçuklu Sultanlarından daha çok itibar görürler (20) [Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s.43]. Ayrıca Selçukluların idari hayatın da zayıflar. Sık sık taht kavgaları yaşanır, ülkede siyasi ihtirasları bitmek bilmeyen çok sayıda önemli devlet adamları büyük sorunlara yol açarlar. İkili, üçlü yönetimler, etkili vezirler, iktidarları muktedir yapmaz. Zaten bunlar Moğol kontrolünde fazla bir şey yapamazlar. Muinüddin Pervane'nin ölümünde sonra başarılı devlet adamı başa geçmez ve devlet teşkilatı çöker (21) [İ. Hakkı Uzunçarşılı, Türk Tarihi, III, İstanbul, 1945,s.288]. Halk Moğol nüfuzu ve ağır vergiler

altında ezilir. Moğolların o kadar etkisini hissettiremedikleri batıda ve uçlarda bulunan güçler ise Selçuklu otoritesini tanımazlar. Bu unsurlar sık fetih hareketlerinde bulunurlar. Hatta denilebilir ki Anadolu'nun batısı bu dönemde daha fazla ele geçirilir. Yine bu olumsuz psikoloji döneminde dini duygular etkili olur. İran ve Türkistan'dan gelen dervişler halkı Moğollara karşı yönlendirir. Selçukluların son dönemleri özetle çok elim yaşanmıştır.

### **1.3. Anadolu Beylikleri**

Bundan önceki konuda Anadolu Selçuklularının son dönemleri anlatıldı. Alaattin Keykubat'ın ölümü ve Moğollara karşı alınan yenilgi ve Selçukluların Moğollara tabi duruma gelmesi üzerine uçlarda bulunan aşiret liderleri önceki hayatlarına dönmüşlerdir. Hatta 1277 yılından sonra bir çokları kukla vaziyetini gören Selçuklu sultanlarını hiç tanımamış, kendi buyruklarına göre hareket ettirmişlerdir.

Anadolu Beyliklerinin çoğu, bu şartlar altında fethedilen, daha çok Anadolu'nun batısına ve orta kısmına denk gelen bölgelerde kuruldu (22) [Çağatay Uluçay, İlk Müslüman Türk Devletleri, İstanbul, 1977, s.245]. Beyliklerin kurucuları olarak liderlerini, dervişlerine abdallarını, gazilerini ve onlara katılan çeşitli unsurları sayabiliriz. Selçukluların devlet büyüklerinden biri, yada ileri gelenleri ve güçlü devlet adamları bu beylikleri tanımışlardır. Sayıları hayli fazla sayıda olan bu beylikler Anadolu Türk Birliğini bozmuşlardır. İçlerinde en önemlileri Karamanoğulları, Germiyanogulları, Osmanogulları gibi beyliklerdir. Bunların hepsi yukarıda arz ettiğimiz şekilde kurulmuşlardır. Hepsinde klasik Türk idari yapısına birer örnektirler. Tarihte "Tevaif-i Mülk" dediğimiz yapıdaki devletlerde bu şekilde kurulmuşlardır.

Fakat bazı beylikler de vardır ki, bir takım farklı özelliklerle kurulmuşlardır. Moğollar ve Anadolu Selçukluları tarafından faydalı hizmetlerde bulunan ümeralık yapanlara malikane verilirdi. Bu konumda bulunanlar zamanla mevcut siyasi yapıdan faydalanarak bağımsızlıklarını gerçekleştirmişlerdir. Hamitoğulları gibi, Candaroğulları gibi beyliklerde bu şekilde teşekkül etmişlerdir (23) [Erdoğan Merçil, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara 1991, S. 232].

Anadolu'da bu dönemde Türk yönetimi için gerçekten de büyük bir otorite boşluğu yaşanmıştır. Zira Anadolu'nun güney kısmında Memlûklüler devletinin ağırlığı hissedilmektedir. Ama bir gerçektir ki memlekette o dönem sarsıntılar geçirmektedir. Anadolu'nun güneyinde yer alan Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları (ya da Zulkadiroğulları), bu şekilde neşet etmişler, Memlûklüler'in ve Selçukluların geçirdiği sarsıntıdan istifade etmişlerdir.

Bunların dışında Eretna Beyliği'nin çok farklı bir özelliği bulunmaktadır. Moğollar Anadolu'ya hakim oldukları dönemde orta Anadolu'da "Eyalet-i Rum" adlı bir yapı oluştururlar. Moğolların, Anadolu hakimiyetlerinin zayıfladıkları dönem de Eretna Beyi bağımsızlığını ve egemenliğini ilan eder (24) [Yaşar Yücel, Kadı Burhanettin Ahmet ve Devleti, Ankara, 1970, S.28].

Beyliklerin teşekkül etmeleri bu şekildedir. Ama gerçekten de hem Bizans'ın, hem Selçukluların, hem de Memlûklüler'in zayıf bölgesinde olması Moğolların kudretinin batıya ulaşmaması aslında düşünülmesi gerekli bir durumdur. Belki de burada derin bir tefekkür yapmak gereklidir. Herhalde Selçukluların yıkılışından sonra sanki eskisiyle aynı kudrette yahut cihan hakimi olacak bir devletin yeniden teşekkül etmesinin habercisi gibidir. Bütün beyliklerin Moğollara vergi verdiklerini görüyoruz. Moğollardan sonra olanlar da onlardan çok uzaklarda bulunurlarda bu vergileri vermişlerdir. Beylikler kendilerini Moğollara karşı güvende hissetmelerine neden oluyordu.

Kurulduktan kısa süre bütün beylikler zor bir dönem geçirmişlerdir. Zira İlhanlılar Anadolu'da baskılarını arttırmışlardır. Özellikle İlhanlıların meşhur Anadolu valisi Emir Çoban, sert bir politika izlemiştir (25) [Eflaki, Menakibü'l Arifin(terc. Tahsin Yazıcı), Ankara, 1962, s.938]. Hatta bazı Anadolu Beylikleri İlhanlılar adına para bastırmışlardır ki, bu onların metbu olduklarının bir delilidir. Ama Moğolların valisi Emir Çoban, İlhanlı hükümdarı Ebu Sait Han tarafından öldürülmüştür. Moğolların yeni Anadolu valisi bundan sonra, Emir Çoban'ın oğlu Demirtaş olur. Ama bu zat dahi babasının akıbetinden korktuğu için Mısır'a kaçar (26) [Makrizi, Kitabü's-Sülük, M. Ziyade Neşr., II, Kahire,1936, s.298]. Onun yerine atanan vali Anadolu'ya gelmez. Yerine naip



atar. Bu gelişmeler sonrasında Anadolu'da Moğol baskısı nispeten azalır. Beyliklerin üzerindeki baskı kalkar.

Moğol baskısı kalkınca, beylikler rahat bir nefes alır. Buldukları yerleri kalkındırmaya çalışırlar. Şehirlerini yeniden imar ederler. Ekonomik yönden güçlenirler. Devlet teşkilatlarını sistematize ederler. İlimi ve edebi çalışmalarda bulunurlar. Beylikler arasında en kudretlisi Karamanoğulları idi. Bu beylik Selçukluların merkezi Konya'da kurulduğu için saltanat iddiasında bulunur. Diğer beylikleri ele geçirmek ister. Karamanoğulları'na karşı Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Menteşeoğulları ve Hamitoğulları ittifak kurarlar. Hatta Menteşeoğulları topraklarının büyük bir bölümünü Osmanlılar'a çeyiz olarak verir. Hamitoğulları ise yüklü bir para karşılığı satar.

Deniz kenarında bulunanlar denizcilikle uğraşırlar. Bunlardan en önemlisi Aydınoğullarıydı. Bir ara İzmir'e bile hakim olan bu beylik adalardan da bir kaçına hakim olur. İstanbul'a seferler bile düzenler. Menteşeoğulları da, Rodos adasına kısa süreli hakim olur. Pervaneoğulları, Trabzon Rumları ve Cenevizliler ile kıyasıya çekişirler. Coğrafi konumu elverişli olanlar sınırlarını genişletirler. Bunlardan en şanslısı Osmanlılar Beyliği idi. Osmanlılar o zaman aciz olan Bizans'tan küçük yerler alarak sınırlarını genişlettiler. Karesioğulları'nın topraklarını alır, bu hadise başlangıç gerçekleşir. Orhan gazi böylece Anadolu Türk birliğini sağlama faaliyetlerini başlatmış olur. Daha sonra I. Murat beyliklerin üzerine büyük korku salar. Beylikler Osmanlılar'a karşı direnmeye çalışırlar. Ancak başarılı olamazlar. Bunun üzerine Karamanoğulları'nın etrafında birleşmeye çalışırlar. Ama Osmanlılar üstün çıkarlar. Yıldırım I. Beyazıt Han bütün beyliklerin neredeyse tamamını ele geçirir. Beyazıt Han sadece güneydeki beyliklere ulaşamaz. Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları, coğrafi konumunun faydasını burada görürler. Osmanlıya katılmazlar

Beyliklerin imdadına tam da bu dönemler de Timur İmparatorluğu yetişir. Timur, cihan hakimiyeti için yakın doğuya, özellikle Osmanlı üzerine saldırgan politika izler. Bu gelişme beyliklerin can simidi olur. Hemen hepsi Osmanlı'nın karşısında Timur'un yanında yer alır. 1402 Ankara Savaşında da beylikler Osmanlı saflarından, Timur

tarafına geçerler. Osmanlı bu savaşta ağır bir yenilgi alır. Bu yenilgi ile beylikler yeniden bağımsızlıklarını elde ederler. Karesioğulları ve birkaç beyliklere tabi kol hariç beyliklerden hepsi tekrar kurulur.

Osmanlı Ankara Savaşından sonra kendisinin kısa sürede toparlarlar. II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet, beyliklerin hemen hepsini tekrar hakimiyeti altına alır. Beylikler arasında Osmanlıyı en çok uğraştıran beylik Karamanoğulları olur. Kendisinin her fırsatta zor durumda bırakıp, arkadan vuran Karamanoğulları'nı, Osmanlı, Fatih Sultan ve II. Beyazıt döneminde ortadan kaldırır. Osmanlı sınırına en geç dahil olan beylikler, güneyde yer alan Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları beylikleri olur. Son olarak Cihangir Han Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı(1514) dönüşü, 1515 Turna dağ Savaşı ile bu beyliği hakimiyeti altına alır. Osmanlı Yavuz Sultan döneminde Anadolu'da Türk birliğini sağlamayı başarır.





## 2. PERVANOĞULLARI BEYLİĞİ'NİN KURULUŞU VE SİYASİ TARİHİ

### 2.1. Muinüddin Süleyman Pervane ve Pervanoğulları'nın Tarih Sahnesine Çıkışı

Anadolu Selçuklularının zayıflaması ve Beyliklerin ortaya çıkışı yukarıda anlatıldı. Anadolu'nun kuzey kısmında da beyliklerin kurulduğunu biliyoruz. Bunlar arasında ilk akla gelen Candaroğulları, Çoban oğulları gibi beyliklerdir. Pervanoğulları da Anadolu'nun Kuzeyinde kurulmuş bir beyliktir.

Pervanoğulları beyliği üzerinde durulan çalışmalarda, beyliğin ismi genel olarak "Pervanoğulları" olarak ele alınmıştır. Bunun yanında Ahmet Tevhit bu ismi çalışmasında genel olarak kullanılanla aynı anlama gelen Pervanezadeler (27) [Ahmet Tevhit, Sinop'ta Pervanezadeler, TOEM, Ankara, 1968, s.257]şekliyle kullanmıştır. Sinop ilini anlatan bir çalışmada Pervaneler Ailesi ve Pervaniler şekli ile kullanılmıştır. Çalışmamda bu ismi Pervanoğulları şekli ile kullanmayı tercih ettik. Zira beylik belirli bir aileye mensup kişilerce kurulmuş ve yönetilmiştir.

"Pervane" yada "Pervanecilik" Selçuklularda görülen bir makama verilen unvandır. Pervanecinin görevi ikta sistemi ile ilgilidir. Pervaneci, Asıl Divan da (Büyük Divan, Saltanat Divanı) arazi defterlerinden sorumludur. Has ve iktalara ait menşurları, beratları, Pervaneci hazırlar ve kontrol eder (28) [Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi {DGBİT}, VIII, İstanbul, 1992, S.369]. "Pervane" Selçuklularda önemli bir makamdır. Çünkü "Pervane", Asıl Divanın üyelerindedir. Ayrıca kendisine çok sayıda yardımcı katipler ve memurlar bulunmaktadır. Yeri gelmişken değinmek gerekir. Bu makam Osmanlılar tarafından kullanılmamıştır. Dolayısıyla onlarda rastlanmaz. Pervanenin yaptığı işleri Osmanlılarda "Nişancı" dediğimiz kişi yürütmekteydi.

Beylik, Pervanoğulları ismini, işte bu Pervane makamından alır. Zira beylik ismini Sinop'u fetheden Muinüddin Süleyman Pervaneden alır. Esasen Anadolu yer alan çok sayıdaki beylikler arasında bu ad, mezkur beyliğin adını unutulmaz hale getirmektedir.

Beyliğin önde gelen ismi Muinüddin Süleyman Pervane, Mühezzibüddin Ali el-Deylemi (yada Mühezzibüddin Ali el-Kaşi) olarak bilinen şahsın oğludur. Mühezzibüddin Ali İran'dan Mühezzibüddin gelme birisidir. Selçukluların sorunlu devlet adamı Saadettin Köpek öldürülür. Onunla birlikte devlet adamlarından ölenler olur. Sağ kalan devlet adamlarından liyakatli olanları önemli görevlere getirilirler. İşte Mühezzibüddin Ali bu dönemde vezir olur. Bir dönem saltanat naipliği de yapar. II. Gıyasettin Keyhüsrev'in vezirliğini yapan bu şahsın adını, mağlubiyetle neticelenen meşhur, 1243 Köseadağ Savaşı'nda görüyoruz. II. Gıyaseddin'in vezir ve saltanat naibi olan emir Mühezzibüddin Ali ileri görüşlü birisidir. Zira kendisi, 1243 savaşına girilmemesini ve savunma halinde kalınması fikrini güdenlerdendi (29) [Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlana'nın Mektupları Sonundaki Açıklamalar, İstanbul, 1992, S. 253]. Ayrıca savaş esnasında vezir, ordunun geldiği bir mevkiin emin olduğunu söyler. Ancak sultan II. Gıyaseddin bunu dinlemez ve hücum emrini verir. Ancak yenilecektir. Bu olayda Mühezzibüddin Ali'yi haklı çıkarır.

Bu savaştan sonra Mühezzibüddin Ali, Amasya'ya çekilir. Bu sırada görevden alınır. İsfehani vezir olur. Mühezzibüddin Ali daha sonra Amasya kadisiyle birlikte, Moğol komutanı Baycu'ya, Selçuklu hanedanının kendi topraklarında kalmasını rica etmiştir (30) [İbn Bibi, Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi { terc. M. Nuri Gençosman}, Ankara, 1941, s.243]. Bu teklif kabul görür. Yeniden barış ortamı oluşur. Baycu Noyan Mühezzibüddin Ali'ye çok sayıda değerli hediyeler ve Anadolu'da iktalar verir. Selçuklu tarihinde aslında önemli sayılabilecek bir fonksiyonu ifa eden Mühezzibüddin Ali adından (Mühezzibüddin Ali el-Kaşi) anlaşılacağı üzere, Pervane ailesi İran'dan, büyük bir ihtimalle Kaşan şehrinden gelmiştir (31) [J. H. Kramers, "MUİN-ÜD-DİN", İ.A., M.E.B. Yayınları, VIII, s.556]. Kaşan şehri İran'ın önemli bir merkezi ve ticaret şehridir. Bu şehirde bazı olaylarda yaşanmıştır. İldeniz oğulları Atabeyliği sultanı Mesut, bu şehirde taht kavgası verir. Ak koyunlular hükümdarı Uzun Hasan'ın oğlu olan Şehzade Yusuf'un iktasidir. Buraya ayrıca Kara koyunlular da hakim olmuşlardır. Muinüddin Süleyman Pervane, Anadolu Selçuklu Devletinin gerileme döneminin en önemli simaları arasındadır (32) [Nejat Kaymaz, Pervane Muinüddin Süleyman, Ankara, 1970, s.180].

Beyliğin kurucusu olan bu şahıs İranlı idareci sınıfına mensup aristokrat bir aileden gelmektedir. Bu sebeple Muinüddin, Anadolu'nun Moğollar tarafından parçalandığı ve büyük bir karışıklık içine düştüğü bir zamanda büyümesine rağmen ilmi, idari ve siyasi yönlerden çok iyi yetiştirilmiştir (33) [M. Çetin Varlık, "Anadolu Beylikleri ", DGBİT, VIII, s.593].

### 2.1.1. Muinüddin Süleyman Pervane'nin Vezirlik Öncesi Dönemi

Muinüddin Pervane yüksek idari görevlerde bulunan babasının etkisi ve iyi yetişmişliği sayesinde oldukça önemli görevlere çok kısa sürede gelmiştir. M. Pervane, idari makamlardan ilk olarak Tokat serleşkerliğine yükselmiştir(1251). M. Pervane'nin adına daha sonra Erzincan serleşkerliğine getirilişinde göreceğiz. M. Pervane Erzincan serleşkerliği için mücadele verir. O dönem Selçukluların meşhur emirlerinden Seyfeddin Torumtay ile yarışır. İlhanlı Moğollarının desteğini alan Muinüddin, Baycu Noyan'ın kendisini desteklemesiyle Erzincan serleşkeri olmuştur (34) [Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, II, İstanbul, 1320, S.388]. M. Pervane'nin adını daha sık işitmeye başlayacağız. Bundan sonra sürekli olarak yükselmeye başlar. Bu da onu ülkede gittikçe daha etkili konuma getirir ve söz sahibi yapar. M. Pervane'nin halk nazarında itibarı yerindedir. Hatta onun için yazılan bir şiir de (Arapça)

“ Muinüddin bütün halka hayat bağışlayan,  
zalimleri,azgınları kahreden bir kurtarıcıdır”

(35) [Aksarayı, Müsameretü'l Ahbar(çev. M. Öztürk],Ankara, 2000, s.38).

M. Pervane gerçekten ağır başlı, ileri görüşü, zeka ve olgunluğu ile engin denizlere benzeyen devlet adamıdır. Bu da onu cidden Selçuklu idaresinde otorite yapar (36) [İbn Bibi, El-Evamirü'l- Alaiyye Fi-Umuril Alaiyye{terc. M. N. Gençosman}, Ankara, 1956, S.235].

Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin (1237-1240) ölünce ülkede siyasi bütünlük sağlanamaz. Taht kavgaları yaşanır. En nihayetinde ülke II. Gıyasettin Keyhüsrev'in üç oğlu arasında parçalanır. Selçuklu Sultanı İzzettin Keykavus, kardeşi IV.Rükneddin Kılıçarslan'a taht mücadelesi verir. Kardeşini bertaraf eder. İşte bu dönem de sultan

Keykavus, Muinüddin'i Emir-i Hacıp yapmıştır (37) [Nejat Kaymaz, a.g.e, s.59]. Yani bu dönemde Pervane, artık devlet işlerinde ve memleket meselelerinde en yüksek devlet ricali arasındadır. Eflaki'nin kaydettiği şu olayda bunu doğrulamaktadır.

M. Pervane'nin sarayında dönemin ileri gelenleri toplanır. Bunların hepsi sedirleri ve başköşeleri işgal ederler. Bu ortamda Hz. Mevlana'nın da bulunması istenir. Ulu zatlar: "Mevlana gelse nereye otura ki" derler. İleri gelenler ise; "biz layık olduğumuz yere oturduk, o da bir yere otursun" derler. Daha sonra, Mevlana Hazretleri gelir. Pervane, kendisini tazimle karşılar ve elini öper; "zahmet verdiniz" der, onu karşılar. Her yerin dolu olduğunu görünce yere oturur. O, oturunca diğer büyüklerde yere oturur. Sonra sedir de birkaç kişi kalır. Oturanlardan biri sorar "tarikatta baş köşe neresidir?". Bazıları salonun ortasıdır. Sedirdeki ekabirler "Sedirin baş köşesidir" derler. Hz. Mevlana ise; "baş köşe, Yarın yanıdır." der. Sedirdekiler: "o, halde yar nerededir?" diye sorarlar. Hazret, "Körsünüz, görmüyorsunuz" der (38) [Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri (Çev. T. Yazıcı), II, İstanbul, 1944, s.184].

Ancak Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus eğlenceye düşkündür. Ülkeyi bırakır, Antalya'ya eğlenmeye gider (39) [Aksarayı, Müsameretü'l- Ahbar{ neşr, O. Turan}, Ankara,1944, s.37]. Bu durum da Moğollar duruma el koyarlar. Anadolu'ya gelirler. Sivas'ta Sultan İzzeddin'i mağlup ederler. Nizamettin Hurşit ve Muinüddin Süleyman, Baycu Noyan ile görüşürler. İşte bu dönemde IV.Rüknettın Kılıçarslan ile İzzeddin Keykavus taht mücadelesine girişirler. Moğollar ve M. Pervane, IV. R. Kılıçarslan'ı desteklerler. Bu şahıs ülkede hükümdar gibidir. 1256 tarihinde M. Pervane Sultan Kılıçarslan tarafından pervanecilik makamına getirilir. İşte tam da bu dönem de Moğollar Sultan Kılıçarslan'ın naibi Pervane Nizamettin Hurşit'i öldürürler. Artık, bundan sonra M. Pervane ülkede vezirlik konumunda bulunur. İstedığı gibi hareket edip kararlar alabilmektedir (40) [Aksarayı, a.g.e., s.45]

### **2.1.2. Muinüddin Süleyman Pervane'nin Vezirlik Dönemi**

Muinüddin gerçekten de Selçukluların son dönemlerinde yetişmiş ünlü bir şahsiyet olmalıdır. Zira Mevlana, onun için; "çünkü o Muinüddin'dir."Aynüddin" değildir.

Ayn'ın üzerine bir mim ilavesi ile n olmuştur. Yani Hakk her şeyi ihata etmiştir. Ona her ne ilave etsen onu eksiltir”, demektedir (41) [Mevlana, Fi hi Ma Fih{ terc. M.Ülker Anbarcıoğlu}, İstanbul, 1990, s.333].

Anadolu Selçukluları bu dönem de İzzeddin Keykavus ile IV.Rükneddin Kılıçarslan arasında taht kavgalarını yaşamaktadır. İşte bu dönem de Muinüddin Pervane siyasi entrikalarını çevirir. Bu hadisede M. Pervane, Sultan Kılıçarslan'ın yanında yer alır. Onu destekler. İzzeddin Keykavus'un elinde bulunan bütün toprakları zapt eder. Moğollara rica eden M. Pervane, ülkeyi iki sultan arasında böldürür. Ancak bir müddet Sonrada II. İzzeddin Keykavus'u ülkeden iyice uzaklaştırır. İhtiraslı devlet adamının bu noktada çok ileri gittiğini görmekteyiz. Sultan İzzeddin'e yardım eden devlet adamlarını öldürür. Bunlardan biriside Sultan İzzeddin'e mektup yazıp, yardımlarda bulunan sahip Fahreddin'i Osmancık Kalesine hapsedirir (42) [Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e, s.246].Böylece ülkede sadece IV.Rükneddin Kılıçarslan'ın tahta oturmasını sağlayan Muinüddin Pervane olmuştur. Ülkede her ne kadar bir Sultan bulunmakta ise de ülkeyi asıl yöneten ve yönlendiren Muinüddin, bu noktadan daha ötesi olarak, hükümdarlık yollarını aramakta ve bunun için uğraşmaktadır.

### **2.1.3. Muinüddin Süleyman Pervane'nin Sinop'u Geri Alması**

Muinüddin Pervane, hükümdarlık yolunda kendisine hedef olarak Sinop'u seçer. Burasını kendisine en uygun mevki olarak görmektedir. Muinüddin Pervane, gerek IV. Rüknettın Kılıçarslan'dan, gerekse Moğol hanı Abaka Handan gerekli izinleri koparır. Sinop'a, çok büyük ve güçlü bir ordu ile saldırır. Sinop, o dönemde Trabzon Rum'larının elindedir. Güçlü surları ve iyi bir savunması olan kaleyi Muinüddin Pervane karadan muhasara ile düşüremez. Daha sonra denizden de destek gönderir. İli böylece karadan da, denizden de muhasara altına alır. En nihayetinde Sinop alınır (1264) (43) [İbn Bibi, El- Evamirü'l-Alaiyye Fi'l-Umuril, Alaiyye, tıpkı basım, TTK yayını, Ankara, 1957, s.650]. 1214-1259 yılları arasında yine Türk idaresinde olan il, 1259'da Rumlarca alınmıştır. 1264 tarihinden sonra Türk idaresinde daimi kalacaktır

Pervane M. Süleyman'ı Sinop'u almasından sonra, Canik tekfuruna bir aralık Sinop'a kadırgalarla saldırır. Fakat hepsi, Türklerinin kahramanca karşılık vermesi üzerine, şehri terk eder (44) [M. Şakir Ülkütaşır, "Sinop'ta Zamanına Ait İki Tarihi Eser", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, S.XV, Ankara,1976]. Pervane'nin Sinop'u alması iki yıl kadar sürmüştür. Muinüddin Pervaneye bu muvaffakiyetinden dolayı, Selçukluların Karadeniz'de ticari anahtarı olan Sinop ve çevresi iktâ olarak verilir. Ancak ihtirâslı devlet adamı Sinop ve çevresini kendine temlik ettirir (45) [N. Kaymaz, a.g.e., s.114].

#### 2.1.4. Muinüddin Süleyman Pervane'nin Siyasi İhtirâsları ve Moğol Siyaseti

Muinüddin Pervanenin, Sinop ilini kendisine temlik ettirmesi, Sultan Kılıçarslan'ın kendisine olan şüphelerini artırır. Bu döneme kadar iyi bir ikili ve dost olan bu kişilerin, bu gelişme üzerine aralarını açıldığını görüyoruz. Pervane bu gelişme üzerine Sultanı katletmek düşüncesindedir. Moğolları, sultan Rükneddin aleyhine kışkırtır. Moğol hanına, Sultan Rükneddin'in Moğollar aleyhine Memlûklüler'le ittifak yolunda olduğunu söyler .Muinüddin'in bu sözleri ve tahrikleri sonucu, Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan Moğollar tarafından katledilmek suretiyle tahttan indirilmiştir(1266). Halbuki pervane ile Sultan iyi anlaşılırdı. Hatta bu durumu anlatan bir şiirde;

"İki kişi meydana bir kişiden daha iyi yakıştır.

Bir gül dalında iki bülbül daha güzel öter"

Sözleriyle ifade edilmiştir (46) [Aksarayı, a.g.e., s.46].

Sultan Rükneddin Kılıçarslan bütün bu hilelerden habersizdir. Bir nüktede;

"Sultan , halkın gölgesidir.

Sultanın uyanık olması gerekir".

Bu durumu başka bir beyitte;

"Şah'ın uykusunu rahat uyumaması gerekir.

Şah uyuyunca fitne uyanır"

cümleleriyle ifade edilmiştir. Muinüddin gerçekten de çok ihtirâslı birisidir. Daha önce uyguladığı metotlarla sultan II. İzzeddin Keykavus'u bertaraf etmişti. Aynı metotları bu kez M. Pervane, Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan'a uygular. Mezkur sultanı da aynı



yollarla halleder. Bu gelişmelerden sonra yeni sultan, daha çocuk bile denilmeyecek yaştaki (3 yada 6) III. Gıyaseddin Keyhüsrev olur. Bu gelişmeler, Muinüddin Pervaneyi ‘Saltanat Atabeği’ makamına getirir. Artık Selçuklu ülkesi tamamen Muinüddin Pervane’nin kontrolündedir (47) [Ebu’l Ferec, II, s.585]. Bu arada Muinüddin Pervane bizzat Sinop’ta ikamet edip, bulunamadığından, Sinop temliğini oğlu Mehmet’in idaresine bırakır. Bu dönemde Anadolu Selçuklu yönetiminde ortaya büyük bir boşluk çıkar. Ülke, tamamen Moğolların hakimiyetine girer (48) [Aksarayı, a.g.e., s.165].

### **2.1.5. Muinüddin Süleyman Pervane’nin Moğollara Karşı Memlûklülerden Yardım talebi ve İdamı**

Moğolların meşhur hükümdarı Baycu Noyan ölür. Yarine en büyük oğlu olan basiret, feraset, merhamet, idrak ve güzel huy sahibi bir kahraman geçer(1266). İsmi Abaka Han’dır (49) [Ebu’l Ferec, a.g.e. S.859]. işte Muinüddin’in devlet idaresini elinde tuttuğu yıllarda, Moğol imparatoru Abaka Han’dır. Bu han zamanındadır ki, Ebu’l Ferec’in halen Diyar-i Rum dediği Anadolu’da tam bir Moğol baskısı yaşanır. Muinüddin Pervane Moğollara karşı akıllı bir siyaset izler. Hem Moğollara bağlılığını sürdürmektedir. Hem de Mısır Memlûklüler’inin tarafgirliğini izleyen bir siyaset izler. Daha doğrusu M. Pervane, ülkesini Moğol tahakkümünden kurtarabilmek için, Mısır Memlûklüler devletinden destek aramaktadır. Esasen burada M. Pervane’nin başka çaresi de kalmamıştır. Kendisinin idare ettiği ülke, içten çürümüştür. Memlûklüler ise Moğolları daha önce(1260 Aynçalut Savaşı) mağlup etmeyi başarmışlardır. Bu sebeple de M. Pervane iki taraflı politika izlemiştir (50) [M. Ç. Varlık, a.g.e., s.594].

Moğollar, M. Pervane’nin bu siyasetinden şüphelenirler. Hatta M. Pervane’nin Memlûklüler’e gönderip yardım istediği mektuplarını Moğollar ele geçirirler. Ama Pervane burada da siyasi dehasını gösterip mektubu ele geçiren elçilerin kendi aleyhine bir tertip içinde olduklarını söyleyerek, o elçileri öldürtür (51) [İbn Bibi, a.g.e., s.650]. Ayrıca bu dönemde küçük bir gelişme yaşanır. Hatiroğlu, M. Pervaneyi devirmek için isyan eder. Hatiroğlu Şerafüddin Muinüddin Pervane’nin Moğol ülkesine gittiği bir

dönemi fırsat bilerek isyan eder. Moğollara izlenen politika bahane edilerek karışıklıklar çıkar. Memlûklüleri'i yardım çağırır. Karamanoğulları'nı kışkırtır. Önemli devlet adamlarını Niğde'ye çağırır. Kendisi bir aralık Kayseri'ye gider. Askerlerine Moğolların öldürülmesi emrini verir. Ancak Moğollardan, Baybars'tan ve Selçuklu Beylerinden destek bulamaz. Kayseri'de çok sayıda insan öldürür. Muinüddin Moğol ülkesi dönüşü isyan edenleri yakalatır ve hepsini yargılamadan astırır. Hatiroğlu hareketi böylece yatıştırılırsa da Moğolların Selçuklulara artık hiç güveni kalmaz (52) [Aksarayı, a.g.e., s.181–189].

Pervane, Şam Diyarı Sultanı Melik Zahir'den yardım ister. Memluk Sultanı Baybars Anadolu'ya gelir Elbistan'da Moğol kuvvetleri ile savaşır (1277).

“Dünya hile ile nokta gibi kuyruğunu toplam  
Ecel tomar gibi kihle ağzını açmış  
Savaş alanı yiğitlerin kanında kınalı keklige dönmüş  
Savaşın ortasına simurg gagasıyla ölüm taşımakta”

Dizelerinde de anlatıldığı gibi, bu savaşta çok sayıda insan ölür (53) [Aksarayı, a.g.e., s.87].

Baybars bu savaşta Moğolları kesin bir şekilde mağlup eder (54) [Ebu'l Ferec, a.g.e., s.597]. Melik Zahir, Kayseri'ye kadar ilerler. Bir müddet Selçuklu tahtında da oturur. Selçuklu hanı M. Pervane'den faaliyette bulunmasını ister. Ama Pervane, Moğollardan çok korkmaktadır. Burada Baybars'a gerekli desteği vermez. Burada “Hain” kelimesiyle anlatmak gerekirse, Moğollara karşı yardım istediği Baybars'a ihanet eder. Bunun üzerine Baybars Şam'a geri döner.

Baybars'ın geri dönüşü Moğolların intikam duygularını ateşlendirir Moğol hanı Abaka 30.000 kişilik bir ordu oluşturur. Orta Anadolu şehirlerinden çok sayıda insanı katlettirir (55) [İbn Şeddat, Bay-pars Tarihi (el-Melikü'z-Zahirin II. cildi){ Terc. M. Ş. Yaltkaya}, İstanbul, 1941, S.92]. Zira Pervane cidden herkese iki yüzlü bir idarecidir ki, Memluk ordusunu ülkeden çıkarmak için Moğollardan yardım ister. Moğollar, tam bu dönemde Pervane'nin Memlûklüleri'e yazdığı mektupları ele geçirirler. Abaka han Pervaneyi yakalattırır, sorguya çeker. Pervane, Moğollar karşı, Mısır Sultanı Baybars'ı



Anadolu'ya davet etmek suçundan katledilir (1277) (56) [İbn Bibi, El-Evami'ü'l-Alaiyye Fi'l-Umuri'l-Alaiyye, TTK yayını, s.684]. Muinüddin burada hem korkaklığının, hem de iki yüzlülüğünün kurbanı olur. Hz. Mevlana dahi onu şiddetle eleştirir. Sebebi ise Tatarlarla bir olup, Şamlıları yok etmek istemesidir (57) [Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e, s.247]. Pervane'nin ölümü, ülkesinde ve gerçektende bir yankı uyandırmıştır. Onun ölümü üzerine şiirler, güzel sözler söylenmiştir;

“Cömertlik dünyası, eşsiz büyüklükteki Pervane, şehit oldu  
ve dünyanın ciğerine ateş düşürdü “ (58) [Aksarayi, a.g.e., s.93]

Bir diğeri de;

“Ondan sonra zorlukları kim çözecek  
Ondan sonra hakikatlerin keşfi için kime rica edilecek  
Ey bağımızın şeyhi,  
Ey darlıkların karanlıklarında bize rehber olan  
Allah'ın selamı senin üzerine olsun “ (59) [Aksarayi, a.g.e., s.93]

#### 2.1.6. Muinüddin Süleyman Pervane'nin Şahsiyeti

Muinüddin Süleyman Selçukluların “Pervane”si olmuştur. Üstün bir emirdir. Babası da kendisi kadar olmasa da ünlü bir emir olan “Deylem ‘li Ali’dir. M. Pervane ağırbaşlılığı, isabetli görüşü, zeka ve olgunluğu ile güzel kokulu yüce dağlara, içi nimet dolu denizlere benzeyen bir devlet adamı idi. Evi daima alimlerin, Salihlerin ve Zahitlerin durağı idi memleketin her tarafına ulaşan cömertliği, her pencereden yetimlerin ve dulların gönlüne ışık saçan güneş gibi parlak, uçsuz bucaksız deryaların feyzi gibi nihayetsizdi (60) [İbn Bibi, a.g.e., s.289]. M. Pervane'yi, İbn Bibi bize böyle tanıtır.

M. Pervane, bu özelliklerinin yanında oldukça abit ve zahit bir insandır. Beş vakit namazını tadil-i erkanla kılardı. Geceleri teheccüt namazını aksatmaz, nafil namazlarına ihtimam gösterirdi. Virdlerinden asla taviz vermezdi. M. Pervane'nin diğer ibadetlerini de özenle yaptığını bilmekteyiz. Ayrıca sık Hz. Mevlana ile sohbet meclislerinde görüştüğünü görüyoruz. Onunla ilgili bir menkıbeyi Eflaki'den naklen

yukarıda anlatmıştık. Kendisinin Mevlana Hazretleriyle ilgili çokta hadisesi vardır. Pervane, sık Mevlana nın sema meclislerine de katılmıştır.

Hatta bir gün;

“Mevlana’yı ziyarete gider Pervane, kendisinden nasihat ister  
Mevlana; ”Duydum ki Kur’an ezberliyormuşsun bir hoca(Şeyh Sadrerdin)’ dan da hadis dersi alıyormuşsun. Pervane, evet der. Mevlana; sana Allah’ın sözleriyle, peygamberin buyrukları tesir etmezse ben ne diyeyim“der (61)[Eflaki, a.g.e, s.165].

Bunun yanında M. Pervane ilim meclislerine önem verir. Sık devrin ileri gelen alimleri ile de sohbet ederdi. Kendisinde ilim tahsil eder ve sık kitap okurdu. M. Pervane çok hırslı, uyanık ve siyasi bir kişiliktir kısa zamanda devletin en üst makamlarına yükselir. Burada ülkemizde Muinüddin Süleyman Pervane üzerine tek araştırmayı yapan kişi olan Nejat Kaymaz çok sert konuşur. Muinüddin Pervane der, makamı için önce II. İzzeddin Keykavus’u, daha sonra da IV.Rükneddin Kılıçarslan’ı halleder. Makamını himaye edebilmek için ülkeyi Moğollara teslim etmekten geri kalmaz. (62) [Nejat Kaymaz, a.g.e., s.184]. Yalnız İbn Bibi bu nokta da Muinüddin’i biraz savunur gibidir. Sultan Keykavus’u Moğolların katlettiğini, sultan IV. R. Kılıçarslan’ı ise Selçukluların baş belası Hatiroğulları’nın hallettiğini söyler (63) [İbn Bibi, a.g.e., s.289-290]. Mevlana da Muinüddin’den övgü ile bahseder. Buna yukarıda değindik. Ama Mısırlıları, Tatarlarla yok etmek istemesini eleştirir.M. Pervane hakkında tam fikir sahibi olmak oldukça güçtür. Ama şurası bir gerçektir ki Muinüddin Süleyman Pervane ülkesini Moğollara metbu olmaktan kurtaramamıştır. Selçukluların yıkılışına engel olamamıştır. Bu olay Moğollar tarafından idam edilmesi İbn Bibinin anlattıklarını doğrular gibidir.

## 2.2. Muinüddin Mehmet Bey Dönemi(1277-1296)

Muinüddin Süleyman Pervane, atabek-i saltanat görevini sürdürdüğü dönemde, 2 Ağustos 1277 tarihinde Moğol Han'ı Abaka tarafından idam edilir. Bu gelişme üzerine M. Pervane'nin oğlu, Muinüddin Mehmet, Sinop'ta bağımsızlığını ilan eder. Muinüddin Mehmet esasen öteden beridir, Sinop'un idaresini elinde bulunduruyordu. Muinüddin Pervane atabek-i saltanat görevini sürdürmekte idi. Bu nedenle de Sinop'la ilgilenemediğinden, ilin idaresini oğlu Muinüddin Mehmet Beye bırakmıştı(1264). Beyliğin idaresini 1264'den beri fiilen elinde bulunduruyordu.

Muinüddin Mehmet bey atası Mühezzibüddin Ali ve Muinüddin Süleyman gibi bir "Pervane" idi. Babasının ölümü üzerine, iyice sarsılan Selçuklu otoritesini değerlendirerek beyliğin bağımsızlığını ilan etmiştir (64) [Ahmet Tevhit, Sinop'ta Pervanezadeler, TOEM, sene:I,254].

M. Mehmet Bey onca şansız bir dönemde Sinop'un hakimi olur. Moğollar M. Süleyman Pervane'nin ölümü üzerine, Anadolu'da tam bir tahakküm kurarlar. Selçuklu sultanı Mesut ölünce, yerine Selçuklu tahtına kimse getirilmediği için Selçuklu saltanatı iki yıl bomboş kaldı. Moğollar bu dönemde Anadolu'yu dört mali bölgeye bağladılar (65) [İbn Bibi, a.g.e., s.297] Kastamonu bölgesini Muinüddin Mehmet Bey, Niğde bölgesini Şerafüddin Osman, Diyarbakır bölgesini vezir Celaleddin ve Samsun–Amasya bölgesini Kemaleddin Tiflisi yönetir. Moğollar böylece Anadolu'yu kendilerine bağladılar. O zaman da var olan mali bölgeler dört tane idi. İşte bu dört mali bölgelerden birinin başına "Pervane " sıfatıyla geçen (66) [C. E. Bosworth, İslam Devletleri Tarihi, İstanbul, 1980, s.317 ] Muinüddin Mehmet Bey işte bu dönemde ünlenir. Anadolu'da söz sahibi yöneticilerden olur. Muinüddin Mehmet Bey bu görevi yürüttüğü sırada halka güzel davranmaz. Halk üzerine baskı uygular. Ayrıca en önemlisi bu idare görevi esasında halkı ağır vergiler altında ezer (67) [İbn Bibi, a.g.e., s.301]. Bu sebeple de M. Mehmet Bey halk tarafından pek sevilmez. Zira M. Mehmet Bey askerlerin ihtiyaçları için gelecek yıllara ait bütün vergileri toplamak istedi. Ayrıca yeni vergiler ekledi. Gerçektende hoş bir tutum değildi (68) [Coşkun Alptekin, " Türkiye Selçukluları", DGBİT, VIII, İstanbul, 1992, s.351].

### 2.2.1. Muinüddin Mehmet Bey'in Moğol Siyaseti

M. Mehmet Bey, babasının ölümü üzerine bağımsızlığını ilan ederse de, bu girişim Anadolu'da Moğolların baskısı artmaktaydı. Hatta Moğol baskısı o kadar çok artar ki artık dayanılmaz bir hal alır. Moğollar bu dönemde sayıları çeşitli katliamlar yaparlar. Pek çok Anadolu insanını öldürürler (69) [Aksarayi, a.g.e., s.194]. M. Mehmet Bey işte çok zor durumda kaldığı Moğollara karşı çaresiz kalmıştır. M. Mehmet Bey, siyaset en Moğollara karşı tam bir bağlılık izler (70)[Aksarayi, a.g.e., s.197 ]. Moğolların başına , 1295'te Gazan Han seçilir (71) [Ebu'l Ferec, a.g.e., s.648]. Yeni Moğol Hanı, Anadolu'daki dört mali bölgeyi kaldırır. Bunun sebebi ise dört mali bölgeyi idare edenlerin hepsi halktan ağır vergiler toplamaları ve baskı yapmalarıydı. Gazan Han, Dört Mali Bölgenin yürümediğini anladı. Bunun üzerine Selçuklu ülkesine III. Alaattin Keykubat'ı han olarak atadı. Yine de dört mali bölge varlıklarını devam ettirir. Aynı şekilde halktan zorla yaptıkları soygunlara devan ederler. Dört mali bölgeden birinin emimi olan M. Mehmet Bey Moğollar tarafından hakimiyeti bu şekilde sınırlandırılınca yeni bir hareket düşünür. Kendisi, Moğollara karşı 1296'ta mücadeleye başlamak ister (72) [İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s.437]. M. Mehmet Bey Moğollara karşı olan borçlarını ödememiştir. Bunları yaparken kudretini, dört mali bölgeden birinin hakimi iken topladığı çok para çok sayıdaki askerlerden oluşturur. Ama çok cüretkar bir tutum sergileyen Mehmet Bey bu düşüncesini gerçekleştiremeyecektir. Zira kendisi tam bu zamanda amansız bir hastalığa yakalanmış ve ölmüştür(1296) (73) [Aksarayi, a.g.e., s.199]

M. Mehmet Bey, dört mali bölge hakimliği ve beyliğin bağımsızlığını ilan eden kişi olmasına rağmen hiçbir zaman babası kadar etkili olamamıştır. Pervaneoğulları Beyliğini yirmi yıl kadar süreyle en uzun idare eden kişi olmuştur.

### 2.3. Mühezzibüddin Mesud Bey ve Moğol Siyaseti(1296 - 1300)

Muinüddin Mehmet Bey ölünce yerine, Muinüddin Süleyman Pervane'nin diğer oğlu olan, Mühezzibüddin Mesud Bey geçer(1296). Pervaneoğulları'nın yönetiminde bulunanların isimleri, anlaşılmaz gelebilir. "Muinüddin; Dine yardımcı olanlar, dinini yardımcıları" gibi anlamlara gelir. "Mühezzibüddin"; dinin yolunda olanlar, dinin tarafları, dinin grubunda olanlar" gibi anlamlara gelmektedir. O İslam anlayışının daha etkili olduğu dönemlerde , bu isimler normal karşılanmalıdır. Arapça ve Farsça özellikler taşıyan bu kelimelerin esasen güzel anlamlar taşıdığı anlaşılmaktadır

Mesud bey Moğollara karşı akıllı bir siyaset izler. Bu dönemde izlenen Moğol siyaseti, babasının Moğol siyaseti ile özdeştir. Kendiside babası gibi Sinop hakimiyetini devam ettirmek ve Pervaneoğulları'nın ayakta kalmasını sağlamak için Moğollara karşı bağımlılık politikasını izlemiştir (74) [Tuncer Baylara, Anadolu Uygarlıkları, III, Ankara,1982, s.617]. M. Mehmet Bey Moğollara karşı mücadele etmeyi düşündüğü sırada vefat etmişti. Aynı düşünceyi kardeşi Mesud Beyde görmemekteyiz.

Mühezzibüddin Mesud Bey'in Moğol siyasetinin son dönemlerinde büyük gelişmelere rastlanır. Özellikle 1299 dan sonra iki ülke arasının düzeldiği anlaşılıyor (75) [Tuncer Baykara, a.g.e., s.617]. Artık neredeyse müstemleke durumunda bulunan ilişkilerin düzeldiğini görüyoruz. Bu dönemden sonra Selçuklu- Moğol ilişkileri, iki ülke ilişkileri sevi-yesine çıkar. Bunun sebebi olarak yeni Moğol Han'ı Gazan Han'ın Anadolu'ya yönelik iyileştirme politikalarını görüyoruz. Bir de Moğolların da artık Anadolu da otorite boşluğu oluşturduklarını biliyoruz.

Mesud Bey aşağıda ele alınacağı üzere Cenevizlilerle büyük bir sorun yaşar. Bunun üzerine Moğolların desteğini sağlamak ister. Bunu gerçekleştirmek içinde, Moğollarla akrabalık kurma yoluna gider (76) [Aksarayı, a.g.e., s.300-306]. O dönem Moğolların Anadolu valisi olan Mücürüddin Emir Şah'ın kızını almak ister. Bir çok hediyeler gönderir. Kendisine de Moğol emirinden çok sayıda hediye gelir. Nihayet muvaffak olur (77) [Zeki Oral, Bellekten,TTK Yay, c.xx, S.25]. Bu hısımlık sayesinde

Pervaneoğulları Bey'i Mühezzibüddin Mesud mevkiini güçlendirir(1299) (78) [Aksarayi, a.g.e., s.306].

### 2.3.1. Samsun ve Bafra'nın Alınışı

Mühezzibüddin Mesud Bey Pervaneoğulları'nın başına geçtiği dönemde, o zamanlarda bütün beyliklerin yaptığı gibi sınırlarını genişletmeye çalışır. Bunun içinde Samsun ve Bafra'yı almayı planlamaktadır. Esasen Mesud Bey'in başka çaresi de bulunmamaktadır. Zira coğrafi yakınlıklardan bakılacak olursa Kastamonu, Çankırı, Amasya ve Çorum vardır. Bu yerler Candaroğulları ve Eretnaoğulları'nın elindedir. Her iki beylikte kendilerine oranla güçlüdürler ve sadece kara sınırı vardır. Samsun ve Bafra o sırada Trabzon Rum imparatorluğunun elindedir. Muhezzibü'ddin Mesud Bey çok güçlü olduğu bir dönem burasını düzenlediği ani bir baskınla ele geçirir (79) [İbn Bibi, a.g.e, s.297]. Olayın tarihi 1297'dir. Böylece Samsun tarihte ilk defa tamamen Türklerin eline geçer. Bu durum beyliğin ticari konumunu güçlendirir ve Karadeniz de söz sahibi olurlar. Pervaneoğulları yaptığı bu çıkış ile beylikler arasında adlarından söz ettirir. Onları biraz daha güçlü konuma getirir. Trabzon Rum İmparatorluğu Samsun'u kaybetmekle, Karadeniz de ki konumunu zayıflatır. Bu da Pervaneoğulları'nı sürekli rahatsız etmelerini intaç edecektir. Ancak Selçukluların harekete geçmesi üzerine Mesud Bey buradan çekilmek zorunda kalır (80) [ M. Ç. Varlık, "Anadolu beylikleri", DGBİT, VIII, s.595].

Mesud Bey Samsun ve Bafra'dan sonra çevresini de çeşitli akınlar düzenler. Samsun'daki darphanenin maden ve paralarını alır Samsun'un o dönemdeki mutasarrıfı olan Rükneddin Rahat, Mesud Bey'in her isteğini yapar (81)[ Mehmet Yılmaz, Sinop İli, Sinop, 1975, s.77]

### 2.3.2. Mühezzibüddin Mesut Bey'in Cenevizliler Tarafından Kaçırılışı ve Ölümü

Mesud Bey döneminde Pervaneoğulları Karadeniz de söz sahibi olurlar. Bu nedenle de Cenevizlilerle ihtilaf halinde olurlar. Cenevizliler, Karadeniz ticaretine darbe vuran Mesud Beyden hoşlanmazlar. Bunun için bir fırsat ararlar. Mesud Bey ticaret için Sinop'ta gezindiği sırada Cenevizli korsanlar tarafından kaçırılır (82) [Aksarayı, a.g.e., 307]. Cenevizliler Mesud bey'i Kefeye kaçıırır. Mesud bey'i kaçıran kuvvetlerin sayısı bin kadardır. Mesud Bey çok ağır bir fidye-i necat ödeyerek kurtulmayı başarır(1298) (83) [İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s.148]. ödediği rakamı 900.000 dirhem olduğunu biliyoruz. Muhezzibü'ddin Mesut Bey dört yıl süren emirliğinin sonunda ölür . Yerine Pervaneoğulları'nın beyi oğlu Gazi Çelebi olur.

Moğollara karşı izlediği bağımlı siyaset ile Mesut Bey, ülkesini tehlikelere karşı savunmuş olur. Onun döneminde Sinop, önemli bir liman ve uluslar arası bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Karadeniz'in batısına ve doğusuna giden gemiler ve yollar Sinop limanına uğramaktaydılar. Ayrıca güneydeki ve kuzeydeki ülkeler arasında alım ve satımlar, hep bu limanda gerçekleştiriliyordu. İlin bu aktif konumu, Pervaneoğulları'nın en önemli yönünü oluşturur. Ayrıca belirtmek gerekirse, Sinop'ta aynı dönemde Cenevizlilerin bir kolonisi dahi bulunmaktaydı (84) [N. Kaymaz, a.g.e. s.179]. Bu da gerçektende stratejik önemini ortaya koymaktadır. Mühezzibüddin Mesut dönemi böyledir. Babasına nispeten çok kısa süreyle Sinop Emirliği yapmasına rağmen, ondan daha renkli ve daha başarılı idareciliği olmuştur.



## 2.4. Gazi Çelebi Dönemi(1300-1322)

Mühezzibüddin Mesut Bey 1300 yılında vefat eder. Onun yerine oğlu Gazi Çelebi geçer. Gazi Çelebi, Pervane silsilesinden gelip, Sinop emiri olan dördüncü kişidir. Gazi Çelebi tanınmış biridir. Denizcilikte ki mahareti ile bileceğimiz Gazi Çelebi, aynı zamanda ilk Türk denizcileri arasında yer almaktadır (85) [Erdoğan Merçil, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara,1991, s.313].

Yeri gelmişken belirtmek gerekirse bazı tarihçiler bu şahsın şeceresini karıştırmışlardır. Kendisini yanlışlıkla Anadolu Selçuklularının son dönem sultanlarından II. Mesut (1284-1296 ve 1302-1308)'un oğlu olduğunu söylemişlerdir. Gazi Çelebinin babası Pervaneoğulları' n dan Mühezzibüddin Mesut Beydir.

### 2.4.1. Gazi Çelebi Döneminde Cenevizlilerle İlişkiler

Gazi Çelebi Sinop emiri olunca ilk icraatı, Sinop tersanesini dünyanın en iyi gemi yapan tersanesi haline getirmektir. Bu tersanede oldukça güçlü bir donanma oluşturulmuştur. Gazi Çelebi ilk olarak babasını kaçıran, onu hapse atan ve ondan ağır fidye alan Cenevizlilerden intikam almak olur. Bunun içinde Trabzon Rum İmparatorluğu ile ittifak kurma yoluna gider. Onlarla anlaşmayı başarır. Zira Rum Pontuslular'da, Karadeniz'de kendileri gibi güçlü Cenevizlileri istememektedir. Her iki taraf birlikte hareket ederek Cenevizlilerin limanlarına saldırılarda bulunurlar. Özellikle bu ikili hareketin Ceneviz hakimiyetindeki Kırım ve Kefeye düzenledikleri yağma hareketlerinde büyük ganimetler elde ederler(1301) (86) [İbn Bibi, a.g.e., s.298]. Özellikle Kefe yakınlarında Cenevizlileri ağır bir yenilgiye uğratırlar. Ayrıca bu ikili Karadeniz'deki Ceneviz gemilerine saldırıda bulunarak batırırlar. Böylece Cenevizlilerin Karadeniz'deki etkinliklerine büyük darbe vururlar.

Cenevizliler, Gazi Çelebinin yaptıklarına karşı eli kolu bağlı oturmazlar. Karadeniz'de ticari çıkarlarının zedelendiğini görürler. Ayrıca Pervaneoğulları'nın Kefe'de kendilerini ağır yenilgiye uğratmasının intikamını almak isterler. Hele Kırım'a Gazi



Çelebi'nin yaptığı saldırılar ve Karadeniz'de batırılan Ceneviz gemileri artık yeni bir savaşı kaçınılmaz kılar. Cenevizliler tüm bunların intikamını almak için Gazi Çelebi üzerine saldırıya geçerler. Pervaneoğulları yine Trabzon Rum Pontus imparatorluğu ile ittifak halindedirler. Cenevizliler, bu ittifaka karşı dayanamazlar. Kefe yakınlarında yine yenilirler(1322) (86)[Aksarayi, a.g.e., s.207].

Gazi Çelebi'nin Cenevizlilerle bir muarazası daha olacaktır. Pervaneoğulları ile Rum Pontusluların ittifakı bozular. Sonra Pervaneoğulları üzerine saldırırlar. Sinop yakınlarında iki taraf arasında bir savaş gerçekleşir. Gerçekleşen bu savaşta, Cenevizliler Gazi Çelebi'nin kuvvetlerine yine mağlup olurlar (1322) (87) [İ. Hakkı Uzun Çarşılı, a.g.e., s.41].

#### **2.4.2 Gazi Çelebi Döneminde Trabzon Rum Pontuslularla İlişkiler**

Gazi Çelebi'nin Cenevizlilere elde ettiği başarılar onları, Karadeniz ticaretinde söz sahibi yapar. Zira Cenevizliler artık zayıflatılmak istenmiştir. Trabzon Rum İmparatorluğu ise doğuda kalmakta, etkili olamamaktadır. Rum Pontuslular Cenevizliler etkisizleştirilmesine rağmen Karadeniz ticari çıkarlarının tehlikeye düştüğünü fark ederler. Bunun içinde Gazi Çelebi'yi etkisiz kılmak isterler. Esasen birbirlerine ortak düşman tespit ettikleri Cenevizlilere karşı sonsuz destek verip, ittifak olan bu ikilinin şimdi bu seviyeye gelmeleri düşündürücüdür. Bize devletler arası ilişkilerde çıkarlar esastır, kuralını hatırlatmaktadır.

Gazi Çelebi Trabzon Rum Pontusluların düşüncelerini fark eder. Onların kendisine sefer yapmasına fırsat vermeden önlemek ister. Bu nedenle de Trabzon'a sefer yapar. Bu sefer sırasında kentte büyük yangınlar çıkartır(1315) (88) [Aksarayi, a.g.e., s.307]. Böylece Rum Pontuslulara'da üstünlük kurar . Yukarıda anlatılan Cenevizlilerin 1322'deki saldırısı, Gazi Çelebi'nin Trabzon seferi sırasında gerçekleşir. Esasen Gazi Çelebi'nin aynı anda iki güçlü devleti karşısındaki başarısı, onun döneminde Pervaneoğulları'nın ne kadar güçlendiğini gösterir.

### 2.4.3. Gazi Çelebi'nin Ölümü

Gazi Çelebi oldukça yiğit, hareketli, ateşli ve heyecanlı bir yapıya sahiptir. Sinop emiri olur olmaz, ülkesinde otoriteyi sağlar. Daha ziyade ticarete dayandıracak, ekonomisini canlı ve güçlü hale getirir. Aynı zamanda kara ordularından da disiplinli bir ordu teşekkül eder. Ama onun asıl gücü; Sinop'ta dünyanın en büyük tersanelerinden birini oluşturur. Bu tersane de dönemin en güçlü donanmalarından birini oluşturur. O dönem beyliklerin hepsinin ayırt edici özellikleri bulunmaktadır. Pervaneoğulları da Gazi Çelebi'nin bu faaliyetleri ile tanınırlar.

Pervaneoğulları Gazi Çelebi'nin Cenevizliler ve Rum Pontuslular ile olan mücadelesi sonucunda, denizcilikte Karadeniz'e hakim olmuştur (89) [Mehmet Yılmaz, a.g.e, s.97]. Gazi Çelebi'nin erkek evladı olmaz. Bunda kendisinden sonra kimsenin başa geçememesi anlamına gelmektedir. Bu durum Pervaneoğulları'nın sonu demektir. Bu sebeple Gazi Çelebi son yıllarında Candaroğulları'ndan Süleyman Paşanın hakimiyetini tanır (90) (Tuncer Baykara, a.g.e., s.617]. Esasen Pervaneoğulları Gazi Çelebi döneminde oldukları parlak bir dönem yaşamalarına rağmen hemen yıkılmaları oldukça enteresandır. Bu durum klasik Türk devlet idaresinin zaafalarını ortaya koymaktadır. Gazi Çelebi 1322'de vefat eder. Kabristanı Sinop'ta Muinüddin Süleyman Pervane tarafından yaptırılan medresenin içerisinde yer almaktadır. Bazı tarihçiler Gazi Çelebi'nin ölümü ile, Pervaneoğulları'nın yıkıldığını ve Candaroğulları Beyliği topraklarına katıldığını (91) [Ahmet Tevhit, a.g.e, s.257] söylerler. Fakat Gazi Çelebi'den sonra kızı Fülane Hatun, bir süre daha Pervaneoğulların idare eder. Onun ölümü ile de Pervaneoğulları kesin olarak yıkılır ve Candaroğulları Beyliğine katılır. Bu sebeplerle de Pervaneoğulları'nın yıkılış tarihi kesin belli değildir. Biz çalışmamızda Gazi Çelebi'nin kızının idaresini de ele alacağız. Gazi Çelebi'nin ölümü çok enteresandır. Han'ın bir gün ava çıktığı ve bir geyiği kovaladığı bilinir. İşte bu kovalamaca da bir ağaca çarpar ve ölür(1322) (92) [Mehmet Yılmaz, Sinop İli, Sinop, 1975, s.97].

## 2.5. Fülane Hatun Dönemi (1322-1323) ve Pervaneoğulları'nın Yıkılışı

Fülane Hatun'un Sinop emirliği sırasında önemli bir gelişme yaşanmamıştır. Zira zaten Gazi Çelebi Candaroğulları'na bağlanmıştır. Fülane Hatun'un bütün dönemi Candaroğulları'na bağlı kalmakla geçer (93) [Aksarayi, a.g.e., s.213]. Kendisi Candaroğulları'nın baskısından kurtulmaya çalışırsa da başarılı olamamıştır.

Sinop iline bir zamanlar "Hatun eli" denildiğini biliyoruz. Günümüzde halen böyle diyenler bulunmaktadır. Bunun sebebi herhalde Fülane Hatun'un Sinop emireliği yapmasıdır. Türklerin devlet idaresi anlayışına göre ülkeyi daima erkekler idare eder. Bu güçlü anlayış Sinop'a "Hatuniye" denmesine neden olmuştur.

Fülane Hatun'un bir yıl kadar idaresi sonunda, Cenevizliler tarafından katledilir(1323) (94) [Yaşar Yücel-Ali Sevim, Türkiye Tarihi, III, s.275]. Kaynaklarda ayrıntılı bilgi verilmemekle birlikte, Fülane Hatun'un 1323 yılında öldürüldüğü kaydedilmektedir. Bu kişinin ölümü üzerine Candaroğulları Sinop'u kendilerine bağlarlar. Hatta Candaroğulları beyi Süleyman Paşa burasını Kastamonu'ya bağlar ve Sinop'a oğlu İbrahim Şah'ı yönetici olarak atar. Sinop sipahilerinden biri, Sinop emiri olmak ve burasını elde etmek ister. Bu nedenle bu sipahi Cenevizlilerin de desteği ile Sinop emiresini boğdurmıştır. Fülane Hatun'un ölümü böyledir. Bu gelişme üzerine, Candaroğulları hükümdarı Adil Bey burasını zapt eder (95) [İ. Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, Ankara, 1969, s.41 ].

Pervaneoğulları, Sinop ve çevresinde yaklaşık 60 yıl hüküm sürmüş bir beyliktir. Pervaneoğulları beyliği, başlangıçta Selçuklulara daha sonra İlhanlı Moğolları Devleti'ne bağlı yaşamışlardır. Gazi Çelebi'nin son dönemlerinden itibaren bağlı olarak yaşayan beylik,yukarıda anlatılan gelişmeler sonrasında Candaroğulları tarafından yıkılmıştır.

## 2.6. Pervaneoğularının Şeceresi

1. Muhezzebü'ddin Ali el-Deylemi

(Bir dönem Selçuklu Emiri; pervanelerin atası)

2. Muineddin Süleyman Pervane

(1264 – 1277 = 13 yıl )

3. Muineddin Mehmet Bey

( 1277 – 1296 = 19 yıl)

4. Muhezzebü'ddin Mesud Bey

( 1296 – 1300 = 4 yıl)

5. Gazi Çelebi

( 1300 – 1322 = 22 yıl )

6. Fülane Hatun

( 1322 – 1323 = 1 yıl )

### **3. PERVANOĞULLARI BEYLİĞİ'NİN İDARİ, SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL DURUMU, İMAR FAALİYETLERİ**

Pervanoğulları beyliği, Sinop ve çevresinde yaklaşık 60 yıl hüküm sürmüş bir beyliktir. Beylik ilk dönemlerinde Selçuklulara, daha sonra uzun süre İlhanlı Moğolları'na bağlı olarak bağlı kalarak, yaşamıştır. Bu nedenle de Pervanoğulları Beyliğinin idari ve kültürel yapılanması, o dönemde Anadolu'da yer alan diğer beyliklerin idari ve kültürel yapılanmasına çok benzemektedir. Beyliklerin idari ve kültürel yapılanması membanı, kaynağını Anadolu Selçuklu Devleti'nden almaktadır (96) [İbn Bibi, a.g.e., s.284].

Anadolu Beyliklerinin ilk teşkilatları aşiret geleneklerine dayanmaktaydı (97) [Ahmet Yaşar Ocak, “ Teşkilat ve Kültür ”, “Anadolu Beylikleri”, D.İ.A., İstanbul, 1993, III, s.139]. Anadolu Selçukluları döneminde sınırlara yerleştirilen Türkmen aşiretleri savaş zamanında Aşiret Beylerinin idaresinde sefere giderler, savaş sonrasında Selçukluların aşiret beylerine verdikleri iktalarına dönerlerdi. Yeri gelmişken üzerinde durmak gerekirse, Anadolu Selçuklu Sultanları, çeşitli zamanlarda Anadolu'ya gelmiş olan Türkmen aşiretlerinin büyük bir kısmını Bizans İmparatorluğu sınırları ve nispeten daha az bir kısmını Ermeni Krallığı ile olan sınırlara yerleştirmişlerdir. “İkta sistemi” olarak bildiğimiz bu düzende, buradaki araziyi aşiret beylerine ikta olarak vermişlerdir. Bu Türkmen beyleri daha sonra bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Aşiret yapısına sahip bu Türkmen beyleri, işte bu dönemde Anadolu Selçuklularının teşkilat ve kültür yapısını taklit ederek daha küçük çapta memuriyetlerle saray ve teşrifat usulleri ortaya koymuşlardır.

#### **3.1. İdari Yapı**

Pervanoğulları'n da devlet, daha önceki Türk Devletlerinde olduğu gibi hükümdar ailesinin ortak malı sayılıyordu. Ailenin en yaşlısına yahut da aile tarafından seçilmiş olan en nüfuzlusuna “Ulu Bey” denirdi. Beyliğin yönetimi sürekli “Pervaneler” hanedanlığında kalması bunlar doğrulamaktadır. M. Süleyman Pervane ölünce, yerine

oğlu geçmişti. M. Mehmet Bey ölünce yerine kardeşi geçmişti. Beyliğin coğrafı sınırlara fazlaca gelişmiş değildir. Bu nedenle de tahta çıkmayan hanedan yeleri de beylik içerisinde önemli görevlerde bulunmuşlardır. Yada beyliğin stratejik önemi büyük coğrafı bölgelerinde hanedan yeleri bulunmuşlardır. Böylece yetişmeleri sağlanmıştır. Evet, Mesud Bey ile Gazi elebi'nin yetişmeleri bu şekilde olmuştur.

Pervaneoğulları beyliği devlet işlerini yürütmek için bir divan teşkilatı oluşturmuştur. Divana, beyliğin lideri başkanlık ederdi. Divanın yöneticisine “Sahibi-i azam” deniliyordu. Beyliğin diğer işlerinin yürütülmesi için diğer kk divanların varlığını görmekteyiz. Mali işler için istifa divanı, yazışmalar için inşa divanı gibi divanların varlığına rastlamaktayız.

Pervaneoğulları'nın saray teşkilatı daha önce var olan saray teşkilatları ile aynıdır. Sarayda hacip, mira hur, aşnıgir, candar, rikabdar, muhasip gibi görevliler de bulunuyordu. Tam bağımsız oldukları dönemde “Ulu Beyleri“ sikke bastırmış ve hutbe okutmuştur. Gazi elebi'nin kendi adına basılmış sikkeleri ve kendi adına okuttuğu hutbeleri bulunmaktadır (98) [A. Y. Ocak, a.g.e., s.140].

### **3.2. Ordu ve Donanma**

Pervaneoğulları'nda ordu hükümdarın atlı ve yaya askerlerinden oluşmaktaydı. Beyliğin ordu gücü hassa birliklerinden, Hassa birlikleri ise tımarlı sipahilerden müteşekkildir. Savaş esnasında gönüllü birliklerin ve diğer yardımcı kuvvetlerinde desteğini görmekteyiz. O dönemde kullanılan savaş aletleri olarak, kılıç, ok, yay, hançer gibi malzemeler kullanılmıştır.

Denize sınırı olan Pervaneoğulları beyliğinin asıl gücünü, donanması oluşturuyordu (99) [Yaşar Yücel, a.g.e., s.178]. Zira bu beyliğin, Trabzon Rum İmparatorluğu ve Cenevizliler karşı giriştiği başarılı seferler bunun birer kanıtıdır (100) [M. etin Varlık, a.g.e., s.96]. Kırım'a, Kefeye başarılı seferler düzenlenmiştir. Denizcilikte, Gazi elebi gibi ünlü isimler yetiştirmişlerdir. Beyliğin denizcilikte ileri gitmesini, Cenevizliler ve

Rum Pontuslular la sürekli iç içe bulunmasını ve onları kendilerine örnek almalarına da bağlayabiliriz. Beyliğin özellikle Mehmet Bey döneminde güçlü bir orduya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zira mezkur emir döneminde beyliğin Moğollara karşı mücadeleye hazırlandığını hatırlıyoruz.

### 3.3. İlmî Durum

Anadolu beyliklerinde, o dönem siyasi hayatın karmaşık olmasına rağmen, XIV. ve XV. yüzyıllarda ilim ve fikir hayatı parlak bir şekilde devam etmiştir. Anadolu şehirleri birer ilim merkezi haline gelmiştir. Anadolu hükümdarları ilim adamlarını teşvik etmişlerdir. Diğer yandan onların talebe yetiştirmeleri için medrese, kütüphane yaptırmışlardır. Bu sayede dini ilimlerde de, fenni ilimlerde de ilerlemeler kaydedilmiş, pek çok ilmi çalışma kaleme alınmıştır(100) [A. Yaşar Ocak, a.g.e., s.140]. Mevlana Celaleddin ve oğlu Sultan Veled gibi fikir ve edebiyat adamları , Farsça ve Türkçe şiirler yazmaktaydılar. Sultan Veled'in Farsça bir şiir divanı bile vardır.

Muinüddin Süleyman Pervanede sık ilim meclisleri tertip etmiştir. Devrin ileri gelen ilim adamları ile ilmi mütalaalarda bulunmuştur (101) [İbn Bibi, a.g.e., s.287]. Bu sohbet meclislerine Hz. Mevlana'nın da gelip katıldığını biliyoruz. O dönem meclislerinde dönemim mutasavvıflarından Sadrerdin Farsça bir rubai okur, Mevlana'dan bahseder. Şöyle ki ;

“Sen olmadıkça, yere inmiş ayetten kim haber verecek?

Doğruyu eğriden kim ayırt edecek

Gerçek şivesine uygun düşen her nükteyi ,

Ey sırları açıklayan, söyle, kim halleyliyecek?

(102) [ Mevlana, Mektuplar{terc. A. Gölpinarlı}, s.601].

Bu dönemde bu türden gerçekleşen pek çok hadise de olmuştur. Bir tanesi;

“Bir gün Konyalılar çetin bir derde uğrarlar. Sultan Veled'e başvururlar. Mevlana'nın Muinüddin'e mektup yazmasını dilerler. Mevlana Sultan Veled'in ricası üzerine, mektubu yazar. Muinüddin, mektubu alınca öper,



başının üstüne kor; Konyalıların isteklerini gerçekleştirir” (103) [Mevlana, a.g.e., s.217].

Mevlana ile M. Pervane arasındaki bu yakın ilişkiler. Yukarıda bunlara yer verilmiştir anlatılmıştır.

Muinüddin Pervane ilmi teşvik için pek çok medrese yaptırmıştır. Bunlar arasında Tokat'ta ki medrese (104) [Eflaki, a.g.e., S.559 v.d.] ilk akla gelendir. Pervane medresesi olarak bilinen Sivas'ta ki Gök medrese (105) [Eflaki, a.g.e., s.559 v.d.] diğer bir örnektir. Açılışında, sultan Veled'in vaaz verdiği, Kutbettin Şirazi'nin hocalık yaptığı Kayseri'de ki medrese (106)(Eflaki, s.559vd.) ve Sinop'ta ki Alaattin Medreseleri Pervanenin yaptırdığı medreselerden önde gelenleridir. Ayrıca Mevlana'nın, Fi Hi Ma Fih adlı eseri ve Eflaki'nin, Ariflerin Menkıbeleri isimli eserlerinde M. Pervane'nin ilmi faaliyetleri hakkında çok malumat bulunmaktadır. O dönem de kaleme alınan ilmi çalışmalarda daha çok tasavvufi konular ele alınmıştır. Anadolu'nun yıkılış dönemi hüznü edebiyat temalarıyla işlenmiştir. Pervaneoğulları'nın var olan başka medreselerinde de eğitim devam ettirilmiştir. Yine tasavvufa önem verilmiştir. Ama parlak bir ilmi gelişme olmamıştır. M. Pervane'den başka Pervaneoğulları'nın diğer beyleri de sık sık ilim meclislerinde bulunmuşlardır (107) [Mevlana, Mektuplar (terc. A. Gölpınarlı ), İstanbul, 1983, s.247 v.d.].

### **3.4. Sosyo-Ekonomik Durum ve Toprak İdaresi**

O dönem bütün Anadolu beyliklerinde olduğu gibi Pervaneoğulların da da toprak, ikta, mülk ve vakıf gibi kısımlara ayrılmıştır. Köylerde yaşayan halk ise kendilerine verilen ama mülkiyeti devlete ait olan toprağı işlemişlerdir. Toprağı işlediği müddetçe toprak halkın kendisinde kalırdı. Reaya; ikta, vakıf ve malikane halkı olmak üzere üç kısma ayrılmaktaydı. Köylü kimin reayası ise vergisini ona öder, iznini ondan alırdı. Ama yine de beylik arazisi fazla geniş olmadığından, yukarıda bahsedilen taksimat o kadar büyük arazileri ihtiva etmemektedir (108) [A. Y. Ocak, a.g.e., s.141].

Beylikler döneminde başlıca ticaret merkezleri, Karadeniz sahillerinde; Trabzon, Sinop ve Samsun önemli ticaret merkezidir. Beylikler dönemindeki ticaret yolları Kuzey-Güney, Batı-Doğu istikametindeydi (109) [İ. Hakkı Uzunçarşılı, Türkiye Tarihi, III, s.286]. Pervaneoğulları beyliği Sinop'un Karadeniz'in stratejik bölgesinde bulunmasını iyi değerlendirmiştir. Kırım ve Kefe ile olan ticari ilişkileri (110) [Ahmet Tevhit, a.g.e., s.122-125] ile ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. Beylik ayrıca ayakta kaldığı müddetçe kuzeye ulaşan ticaret yollarının hakimi olmuştur. Beyliğin iktisadi hayatında ziraatın önemli ve özellikli yer taşıdığını görmekteyiz. Toprak idaresi bir önceki yapıda işlendi. Hububat, mısır, tütün az da olsa fındık ve pirinç yetiştirmektedirler.

Beyliğin ekonomik yapısı ilk dönemler tamamen felç durumundadır. İlhanlı Moğollarına ödenen uzun süreli ağır vergi, beyliğin ekonomik açıdan kalkınmasını engellemiştir. Sultan Mesut Beyin Moğollar ile ilişkilerini dengelemesi, ekonomi canlanma göstermesine neden olur. Gazi Çelebi'nin başarıları ile zirveye çıkan beylik ekonomisi, Candaroğulları'nın Pervaneoğulları'na hakimiyeti ile büsbütün bitmiştir.

Selçuklu idari yapısına göre alınan şer'i ve örfi vergiler, aynen beylik yapısında da uygulanır. İlim ve din adamları ile bazı önemli görevleri yapan kişiler vergiden muaf tutulur. Ahilik faaliyetlerinde çok etkili olmadığı ilin ekonomik yapısı, tamamen ticarete ve tarıma dayalıdır(111) [İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s.41]. Pervaneoğulları'nın Sinop'a hakim oldukları dönemde, ilin demografik yapısı hakkında sağlıklı bilgilere ulaşmak oldukça zordur. Bu dönem ildeki Türk Müslüman nüfusu olumlu yönde etkilenmiştir. Türk-İslam unsuru, demografik yapının ekseriyetini teşkil etmiştir. Ayrıca ildeki Ceneviz kolonisi nedeniyle, Katolik Hıristiyanların varlığı da bilinmektedir. Ama ilde Türk-Müslüman nüfusunun şüphe götürmez şekilde fazlalığı vardır. Ceneviz kolonisi sahil kenarında ve şehrin güzel yerindedir. Bunun dışındaki bütün bölgelerde Türklerin varlığını görmekteyiz. Ticari konumundan dolayı ilde çok az sayı da Rum Pontus varlığı da bulunmaktadır. Pervaneoğulları döneminde ilin toplam nüfusu beş bine yakın olmalıdır (112) [Hakkı Sevim, "Sinop", Yurt Ansiklopedisi, VII, S.6627] Zira Osmanlıların son dönemlerinde bile ilin nüfusu on bine yakın bir rakamdır (113)[Brant, "Osmanlı'nın Kültürü", *D.İ.A.*, XIII., s.153, İst.1992]. Bir Rum Kolonisi münasebetiyle Pervaneoğulları'nın, onlar üzerinde bir etkisi yoktur. Yalnız Gazi Çelebi döneminde bu

kolonin varlığına tesadüf etmiyoruz. Bu kolonide ki Hıristiyanların varlığı bile yakın olmalıdır. Sinop ili bundan sonra, sürekli Türklerin elinde kaldığı dönemde ilin nüfusu tam bir Türk-İslam unsuru şeklindedir. Ayrıca ilin güvenlik işlerini ve askerlik işlerini Subaşılar yürütürlerdi. Hukuka gelince, Kadılar davalara bakarlar ve Şahıslar arasındaki hukuki meseleleri hallederlerdi. Şer'i davalara kadılar bakardı(114) [A. Y. Ocak, a.g.e., s.142].

### **3.5. Mimari eserler**

Sinop ilinde Pervaneoğulları'n dan günümüze kalma tarihi eserler fazlaca bulunmaktadır. Bu eserleri incelediğimizde beyliğin bize birer canlı şahidi olduğunu görmekteyiz. Bu canlı şahitler Pervaneoğulları'nı esaslı bir dille bize anlatırlar. Bunlar arasında medrese gibi, camiler gibi önemli yapıtlar bulunmaktadır. Bunları bir düzen içerisinde aşağıda inceleyeceğiz.

Muinüddin Süleyman Pervane'nin Anadolu Selçukluları yönetiminde önemli görevlerde bulunduğunu görmüştük. M. Süleyman Pervane bu görevleri sırasında Tokat gibi, Erzincan gibi, Sivas gibi yerlerde önemli tarihi yapıtlar bırakmıştır. Bunları da yeri gelmişken konumuzla ilgili olduğu için çalışmamızda işleyeceğiz.

#### **3.5.1. Medrseler**

##### **3.5.1.1. Sinop Alaattin Medresesi (Süleyman Pervane Medresesi)**

Sinop'un önemli yapıtlarından olan Alaaddin caminin karşısında yer almaktadır. Bu yapı günümüzde Sinop müzesi olarak kullanılmaktadır. 1263m(6614) yılında Sinop'un Muinüddin Süleyman Pervane'nin eliyle düşmandan geri alınması anısına olarak bu

medrese yaptırılmıştır. Yapının mimarı belli değildir (115) [Oktay Aslanapa, Türk Sanatı II, İst.,1973, s.214] .

Açık medreseler grubu içindeki, iki eyvanlı semaya bağlıdır. Tek katlı ve medrese olarak yapılmıştır. Köşeler, şöveler ve kemerler kesme taş, diğer kısımlar moloz taştandır (116) [Metin Sözen, Selçuklu ve Beylikler Devri Anadolu Medreseleri, II, İstanbul, 1972, s.123].

Medresenin giriş cephesinde en ilgi çekici yer, taç kapısıdır. Mermer yapılıdır. Üzerine basit şekillerle süsleme yapılmıştır. Kapıdan girince oldukça büyük bir eyvanla karşılaşılır. Oradan da sağ ve sol da bulunan odalara geçilir. Avlu dikdörtgendir. Sağında ve solunda üçer sütuna dayalı, araları sivri kemerlerle revaçlarla bağlıdır (117) [M. Ş. Ülkütaşır, Sinop'ta Selçuklular Zamanında Tarihi Eserler, Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi, İstanbul, 1949, sayı V, s.142].

Büyük eyvanın sağında ve solunda girişleri ayrı olan bir oda yerleştirilmiştir. Sağdaki oda da Pervaneoğulları'nın ateşli hanı Gazi Çelebi Bin Mesut Çelebi'nin mezar taşı bulunmaktadır. Ayrıca avlu da orijinalinden kalma bir şadırvan bulunmaktadır. Ana eyvana merdivenle çıkılmaktadır (118) [Alper Gökoğlu, Paphlagonia, Kastamonu, 1952, s.340].

Sinop'ta başka medreseler mutlaka yapılmış olmalıdır. Ama bunlardan kalma bir iz, bir eser bulunmamaktadır. Klasik tarzda ve yakın bir süsleme ile yapılmış Pervaneoğulları'nın yapıtı, bu yüzden çok önemlidir (119) [Bkz. Ayrıntılı bilgi için, Metin Sözen, a.g.e., s.123-125].

### **3.5.1.2. Tokat Medresesi**

1270 tarihinde, Selçuklu veziri Muinüddin Süleyman Pervane tarafından yaptırılmıştır (120) [Haşim Karpuz, a.g.e., s.61]. Kitabesi bulunmamaktadır. Ayrıca M. Pervane'nin Tokat'ta bir de şifahane yaptırdığı biliyoruz. Bu şifahanenin yeri tam belli değildir. Gök

medrese açık avluludur, iki eyvanlı yapılıdır, iki katlıdır. Şifahane veya tıp medresesi olarak yapılmıştır. Planı oldukça düzgündür. Ana eyvanın kuzeyindeki bölüm türbedir.

Medresenin revaçları alt katta sütunlar tarafından taşınır. Aynı revamlar üst katta taş ayaklar tarafından taşınır. Zengin bir çini mozaik işlemesi vardır. Çini süslemeler ana eyvan yüzlerinde vardır. Revaçlardaki çiniler dökülmüştür.

### **3.5.1.3. Sivas Medresesi**

Muinüddin Süleyman Pervane'nin emirliği süresinde Sivas'ta bir medrese yaptırdığı tahmin edilmektedir. Ama bunun Sivas'taki hangi medrese olduğu kesin belli değildir (121) [Metin Sözen, a.g.e.,146-148].

## **3.5.2. Türbeler**

### **3.5.2.1. Pervane Türbesi**

Günümüz Sinop ilinin Gelincik mahallesinde yer almaktadır. Bu mahalle oldukça güzel bir mevkidedir. Zira burası, doğal güzellikleriyle bilinen Sinop'un en güzel yerleri olan iç ve Akliman'ın, en güzel görüldüğü bir noktadır. Yatırı bilinmemektedir. Türbesi de bulunmamaktadır. Yahut üzerinde herhangi bir yazı da bulunmamaktadır. Türbe de bulunan şahideleri, yerinin öneminden dolayı başka yerlerden buraya getirilip konulmuştur (122) [Metin Sözen, a.g.e., s.127].

### **3.5.2.2. Gazi Çelebi Türbesi**

Bu türbe yukarıda anlatılan Sinop'ta ki Alaaddin medresesinin arka tarafındaki bahçededir. Gazi çelebi Pervaneoğulları'nın hareketli hanıdır. Ölümü 1322'de

tarihindedir. Bu türbeye defnedilmiştir. Medrese duvarındaki izlerden lahadin daha önce bir yapı içinde olduğu anlaşılmaktadır (123) [ Hakkı Sevim, “Sinop”, Yurt ansiklopedisi, IX, s.6823].

### **3.5.2.3. Seyit Bilal Türbesi**

Türbe, kitabesinden anlaşılacağı üzere meşhur bir emir olarak tanıdığımız, Toyboğa'nın oğlu Beygelmiş tarafından yaptırılmıştır. Yapım tarihi M.1280 ( H. 679)' dir. Türbenin sanatsal bir önemi pek yoktur. Moloz taştan, harçla yapılmıştır. Kubbeye örtülüdür. Bu türbe Cezayir Ali Paşa cami içindedir. Mezkur cami Sinop'un güzel camilerindedir. Seyit Bilal, Sinop'un önde gelen manevi dinamiklerindedir. Bu türbe Sinoplularca yılın belirli günlerinde ziyaret akınına uğramaktadır. Halk geçekten de bu türbe saygı göstermekte ve ziyaretleri esnasında yatırının önünde saygıyla eğilmektedir. Emir Toyboğa'nın lahiti de bu türbede bulunmaktadır. Bu nedenle de yapıtın Selçuklular tarafından yapıldığına dair delil bulunmaktadır. Hatta bu görüşe ilave olarak, yapıtın Toyboğa tarafından onarıldığı söylenmektedir (124) [Hakkı Sevim, a.g.e., s.6824].

### **3.5.2.4. Çeçe Sultan Türbesi**

Yapılış tarihi bilinmeyen Çeçe Sultan Türbesi, mekan olarak Sinop'un, Gerze ilçesi Çeçe köyündedir. Yatırı “Mehmet Çeçe Bey”dir. Sanatsal özelliği bulunmayan, basit yapısı vardır. Duvarları moloz taştan yapılmıştır. Çatısı ahşaptır. Mezkur türbesinin binası, aynı zamanda cami olarak kullanıma açıktır.Türbe yatırı Çeçe Beyin, Çepni Türklerinin bölgedeki emiri Toyboğa'nın kardeşi olması, yüksek ihtimaldir (125) [Mehmet Yılmaz, a.g.e., s.112).

### **3.5.3. Pervaneoğulları'ndan Kalma Diğer Eserler**

#### **3.5.3.1. Ulu Cami(Alaattin Cami)**

Kervansaray gibi, Pervaneoğulları'ndan günümüze kalma tek camidir. Cami,1214'te Sinop'un Selçuklu Sultanı I.İzzeddin Keykavus tarafından alınmasından sonra yaptırılmıştır (126) [Oktay Aslanapa, a.g.e., s.212]. Ancak Sinop, 1259 da Trabzon Rum Pontuslularınca yeniden işgal edilir. İşte bu sırada mezkur camide tahrip edilir.

Sinop bilindiği üzere yeniden Türklerin eline geçer. Cami bu dönemde yeniden yaptırılır.1267 M. (666 H. ) tarihlerinde , inşa edilmiştir. Cami Muinüddin Süleyman Pervane tarafından yaptırılmıştır. Oldukça önemli bir camidir. Önemini Paflagonya da bilinen ilk camidir olmasından almaktadır. Sonraları birkaç kez onarılan caminin, anlaşılacağı üzere tarihi değeri çok üstündür (127) [Haşim Karpuz, Anadolu Selçuklu Mimarisi, Konya, 2000, S.108].

#### **3.5.3.2. Durağan Kervansarayı**

Sinop'un Durağan yöresinde, Boyabat-Durağan-Vezirköprü yolu üzerindedir. Yapılış tarihi,1265 M. (664 H.) olarak bilinmektedir. Bir Muinüddin Süleyman Pervane yapıtıdır. Kervansaray önemini, M. Pervane orduları ile Sinop'a gelirken burada konaklamasından almıştır. Mekanı, Sinop'un önemli camilerinden, Eski Camiinin karşısındadır. Kitabesi de mevcut olan bu yapı, Pervaneoğulları'ndan günümüze önemli izler taşımaktadır (128) [(Mehmet Yılmaz, a.g.e , s.99)].

#### **3.5.3.3. Yukarı Hamam**

Hamam, Muinüddin Süleyman Pervane tarafından yaptırılmıştır. Yapım tarihi 1268 M. (H.677)'tir. Sanatsal değeri olmayan yapı Sinop'ta Alaattin camii yakınlarındadır (129) [M. Yılmaz, a.g.e., s.111)



#### **3.5.3.4. Aslan eşmesi**

eşme, Sinop ilinin günümüzde yer alan Aslan mahallesinde bulunmaktadır. 1285 M.(688 H.) tarihinde yapılmıştır. Osmanoğlu İbrahim adlı bir kişi tarafından yaptırılmıştır. Ayrıca bu çeşme 1744 tarihinde, Boyabatlı Durmuş Molal tarafından onarılmıştır. eşme, taştan yapılı, dört cepheli, iki muslukludur. Çeşmenin tek özelliği tarihinin eski olmasıdır (130) [Hakkı Sevim, a.g.e., s.6824].

#### **3.5.3.5. Pervaneoğlu Ali Şifahanesi**

Kastamonu'dadır. Yılanlı şifa hane olarak bilinir. 1273 M. (671 h.) yılında M. Pervane'nin oğlu Ali tarafından yaptırılmıştır. Üzerinde yedi satırlık Arapça yazıt bulunmaktadır. Mimarı Kayserili Sü'di'dir. Anadolu da yapılmış sayılı şifa hanelerden biridir. Bu gün yalnız ta kapısı ve sağ cephe duvarı ile ayaktadır. Ayrıca bu kısmın üzerinde, şahsa ait bir ev bulunmaktadır (131) [ Metin Sözen, a.g.e., 146-148].

## SONUÇ

Müslüman Türklerin, IX. yüzyıldan itibaren Anadolu ülkesi ile tanışmışlardır. Bu yüzyıldan başlayarak yaptıkları gaza, keşif seferi ve istilalar hareketleri ile Anadolu yaklaşık olarak 1015 – 1243 yılları arasında uygulanan fetih planları gereği ele geçirilir ve Türk yurdu haline getirilir.

1071 Malazgirt Zaferine kadar Bizans'ın doğu sınırında bulunan Gürcü ve Ermenilerin direnişi kırılır. Türkler daha sonra Erzurum, Malatya, Sivas, Kayseri gibi yerlerde bulunan Bizans'ın savunma merkezlerini etkisiz hale getirirler. Malazgirt Zaferi sonrası Anadolu'daki bütün Bizans savunması kırılır. Bu dönemde Türkler Boğazlar ve Adalar Pervaneoğulları Beyliği, bu dönemde kurulan beyliklerden beylikler den birisidir. Bu beyliklerin pek çoğu Anadolu'nun orta ve Batı kısmında teşekkül etmişlerdir. Anadolu'nun kuzeyinde de beylikler kurulduğunu görmekteyiz. Candaroğulları, Çobanoğulları, beylikleri gibi. Pervaneoğulları Beyliği de Anadolu'nun kuzeyinde yaşamış bir beyliktir. Beyliğin kurulmasına Selçukluların önemli vezirlerinden Muinüddin Süleyman Pervane ön ayak olur. Beylik Sinop ve çevresinde yaşamıştır. Samsun ve Bafra'ya da bir dönem hakim olmuştur. Selçuklularla, Candaroğulları'yla, Cenevizlilerle ve Trabzon Rum Pontuslular ile komşu olarak yaşamıştır.

“Sinop Hakimi Beylik” olarak tanımlayabileceğimiz Pervaneoğulları'nın en önemli fonksiyonu, Sinop ilinin Türklerde kalmasını sağlamak olmuştur. Beylik ayrıca Cenevizliler ve Trabzon Rumlarına üstünlük sağladığı yıllarda Karadeniz ticaretini elinde bulundurmıştır. Bu dönemde kırım ve Kefe ile aktif ticaret hayatı yaşanmıştır. Ayrıca Pervaneoğulları Beyliği denizcilikte ileri gitmiştir. Sinop'ta o zamanın önde gelen tersanelerini kurmuşlardır. Gazi Çelebi gibi büyük bir denizci yetiştirebilmişlerdir.

Siyasi hayatları boyunca çok şanssız bir dönemde yaşamışlardır. Moğol baskısı nedeniyle etkili olamamışlardır. M. Pervane ve M. Mehmet Bey bu direnişi kırmayı düşünmüşlerse de başaramamışlardır. Mesut Bey'in Cenevizliler tarafından kaçırılışı ile oldukça heyecanlı bir dönem yaşayan beylik, en hareketli dönemlerini Gazi Çelebi ile

yaşamışlardır. Bu şahsın ölümü ile Pervaneoğulları Beyliği, Candaroğulları'nın hakimiyetine girmiştir.

Beylik Sinop ilinde yeterli düzeyde mimari eser bırakmıştır. Bunlar esasında beyliğin canlı şahitidir. Muinüddin Pervane'nin, Mevlana ile olan diyalogları bize esaslı bilgiler sunmaktadır. Beyliğin önce Selçuklulara, sonra Moğollara, en sonunda da Candaroğulları'na bağlı yaşadığını görüyoruz.



## KAYNAKLAR

### Kitaplar

**Aksarayi (Kerimeddin Mahmut)**, *Müsameretü'l-Ahbar ve Müsayeretü'l Ahyar*(neşr. O. Turan), Ankara 1944.

**Aksin, Sina**, *Türkiye Tarihi*, Ankara 1944.

**Aslanapa, Oktay**, *Türk Sanatı II*, İstanbul 1973.

**Baykara, Tuncer**, "Anadolu Uygarlıkları", III, s.617, *Görsel Yayınları Ansiklopedisi*, Ankara 1981

**Barthold, W.**, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Ankara 1973.

**Bosworth, C.E.**, *İslam Devletleri Tarihi*(terc. E. Merçil–M. İpşirli), İstanbul1980.

**Brant**, "Osmanlı'nın Kültürü", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1992.  
İstanbul1976.

**Cahen, Claude**, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*(terc. Y. Moran),

**Cuveyni**, *Tarih-i Cihanguşa*(neşr. M. Muhammet), İstanbul 1944.

**Ebu'l-Ferec**, *Abu'l Farac Tarihi*(terc. Ö. R. Doğrul), Ankara 1945.

**Eflaki**, *Menakibü'l-Arifin*(terc. Tahsin Yazıcı), I-II, Ankara 1944.

**El-Makrizi**, *Kitabü's-Süluk*(neşr. M. Ziyade), II, Kahire 1936.

**Ethem, Halil**, "Merzifon'da Pervane Muinüddin Süleyman Adına Bir Kitabe", *TOEM*,

1333.

**Evliya Çelebi**, *Seyahatname*, I-IV, İstanbul 1987.

**Fazlullah, Reşideddin**, *Camiü't-Tevarih*(neşr. A. Ateş ), Ankara 1960.

**Gökoğlu, Alper**, *Paphlagonia*, Kastamonu 1952.

**Gölpınarlı, Abdalbaki**, *Mevlana'nın Mektupları Sonundaki Açıklamalar*,  
İstanbul1977.

**Hammer, V.**, *Osmanlı Devleti Tarihi*, 10 cilt, İstanbul 1983.

**Huart, C.**, *Arap İslam Medeniyeti*(terc. N. R. Kılıç), İstanbul 1983.

**Hüsamettin, Hüseyin**, *Amasya Tarihi*, I- II, İstanbul 1983.

**İbn Bibi**, *El-Evamirü'l-Alaiyye Fi'l Umuri'l-Alaiyye*(terc. M.N. Gençosman),  
Ankara 1941.

**İbn Şeddat**, *Bay pars Tarihi*(terc. M. Ş. Yaltkaya), İstanbul 1941.

**Karpuz, Haşim**, *Anadolu Selçuklu Mimarisi*, Konya 2001.

**Kaymaz, Nejat**, *Pervane Muinüddin Süleyman*, Ankara 1970.

**Köprülü, Fuat**, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1961.

**Mansuri**, Baybars, *Zübdetü'l Fikra Fi Tarihi'l Hicre*, IX, İstanbul 1972.

**Merçil, Erdoğan**, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1991.

**Mevlana**, *Mektuplar*(terc. A. Gölpınarlı), İstanbul 1983.

**Mevlana**, *Fi hi Ma Fih*(terc. M. Ü. Anbarcıoğlu), İstanbul 1990.

**Müneccimbaşı**, *Sahafü'l-Ahbar*, İstanbul 1972.

**Ocak, A. Yaşar**, “Anadolu Beyliklerinin Teşkilat ve Kültürü”, *İslam Ansiklopedisi*,  
Diyanet yayınları, III, 137-139, İstanbul 1993.

**Oral, Zeki**, *Bellekten*, c.XX, TTK Yayınları.

**Sözen, Metin**, *Selçuklular ve Beylikler Devri Anadolu Medreseler*, I-II, İstanbul 1972.

**Tevhit, Ahmet**, Sinop'ta Pervanezadeler, *TOEM*, Ankara 1968.

**Turan, Osman**, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.

**Turan, Osman**, “Alaattin Keykubat”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet yayınları, VIII,  
s.371-372, İstanbul 1993.

**Turan, Osman**, Celalettin Karatay ve Vakfiyeleri, XII 145, *Bellekten*, 1948.

**Uzunçarşılı, İ. H.**, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1969.

**Uluçay, Çağatay**, *İlk Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1977.

**Ülkütaşır, M. Şakir**, “Sinop'ta Zamanına Ait İki Tarihi Eser”, *Türk Etnoğrafya*.  
*Dergisi*, S.XV, Ankara 1976

**Witteck, P.**, *Menteşe Beyliği*(terc. O. Şaik Gökyay), Ankara 1944.

**Yazıcıoğlu, Ali**, *Tevarih-i Ali Selçuk*(neşr. T. H.), Houtsma.

**Yinanç, Halil**, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul 1944.

**Yusuf Has Hacip**, *Kutadgu Bilig*(terc. R. R. Arat), I-II, İstanbul 1947.

**Yücel, Yaşar**, *Çobanoğulları ve Candaroğulları Beylikleri*, Ankara 1988.

**Yücel, Yücel,-Sevim, Ali**, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I-IV, İstanbul 1944.

### **Makaleler**

**Alptekin, Coşkun**, “Türkiye Selçukluları”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VIII, s.209-318, İstanbul 1992

**Kramers**, “MUİN-ÜD-DİN“, *İslam Ansiklopedisi*, M.E.B. Yayınları, VIII, s.556-557, İstanbul 1992.

**Turan, Osman**, “Danışmentliler”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet yayınları, VIII, s.253-254, İstanbul 1993.

**Varlık, M. Çetin**, “Anadolu Beylikleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VIII, s. 483-596, İstanbul 1992.

**Yıldız, H. Dursun**, “Selçuklu Kültürü”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Yayınları, III, s.137-140, İstanbul 1993.



## ÖZGEÇMİŞ

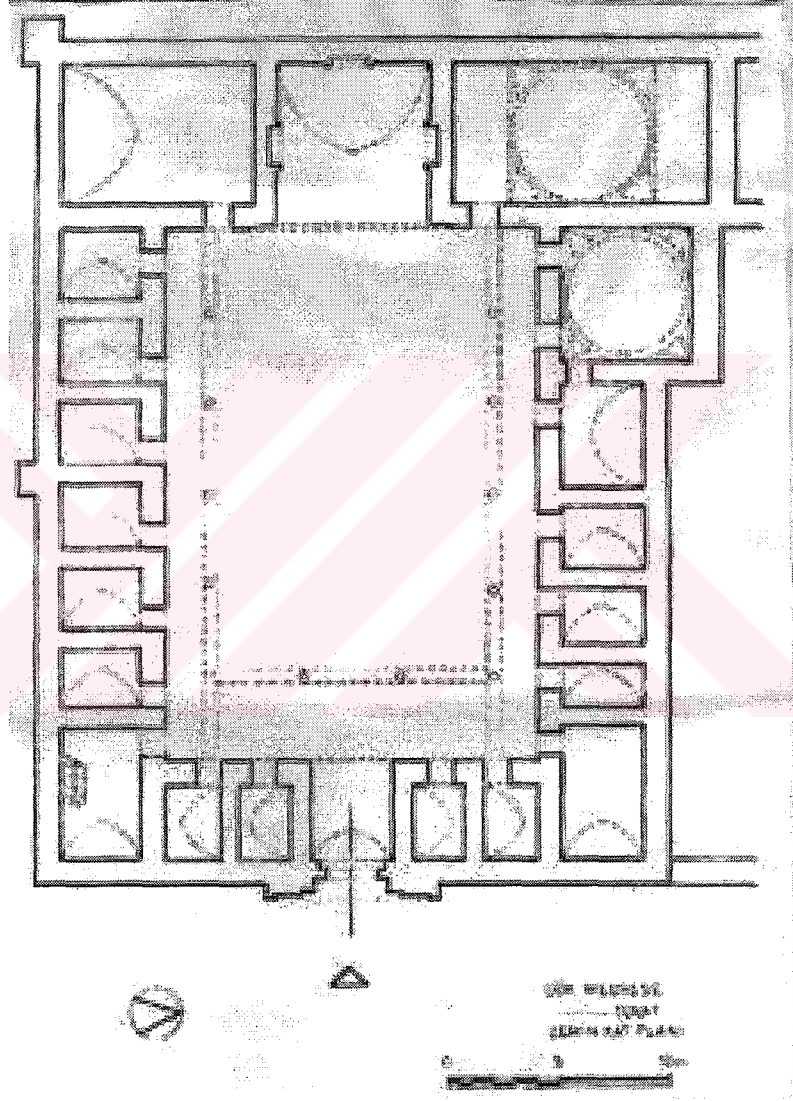
Aslen Kayserilidir. Samsun doğumludur. İlk, orta ve lise tahsilini Samsun'da tamamlamıştır. 1992 yapılan üniversite sınavında başarılı olmuş ve Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih bölümünü kazanmıştır. Bu fakülteden 1996'da mezun olan Bünyamin Peker, yedi senedir öğretmenlik yapmaktadır. Askerliğini tamamlamıştır. Orta seviyede İngilizce bilmektedir. Master öğrenimine 2000 yılında başladı. Evli ve bir çocuk sahibidir.



## EKLER

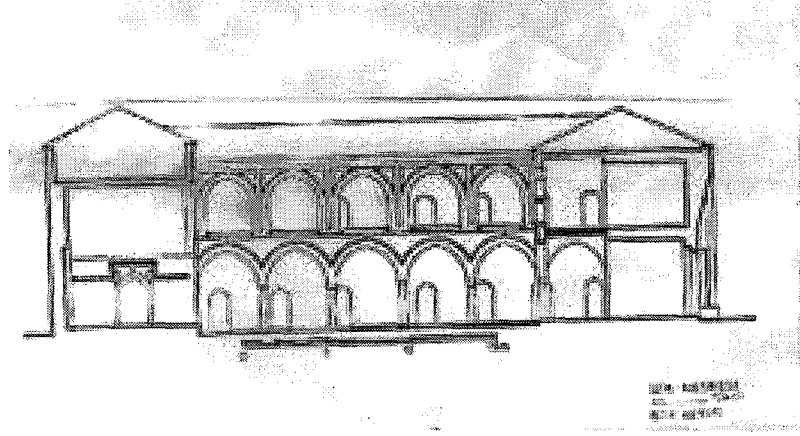
## RESİMLER

EK-1 : Tokat Medresesi'nin planları

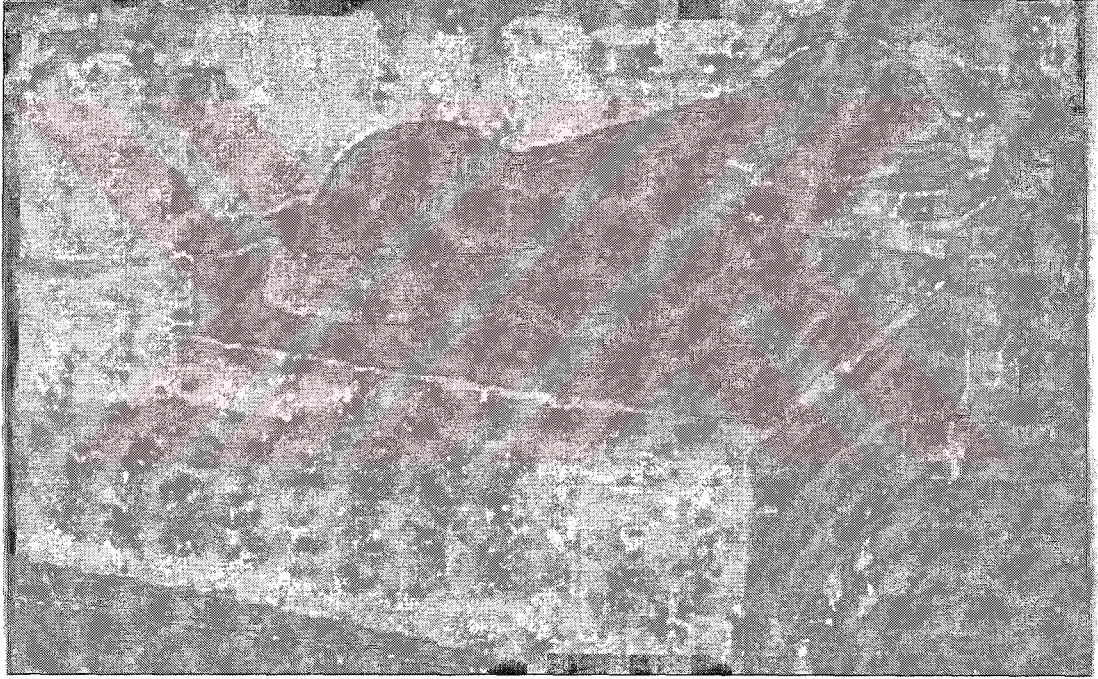


TOKAT GÖK MEDRESE ÜSTKAT PLANI

**EK-2: ULU CAMİ'NİN GÖRÜNÜŞÜ**



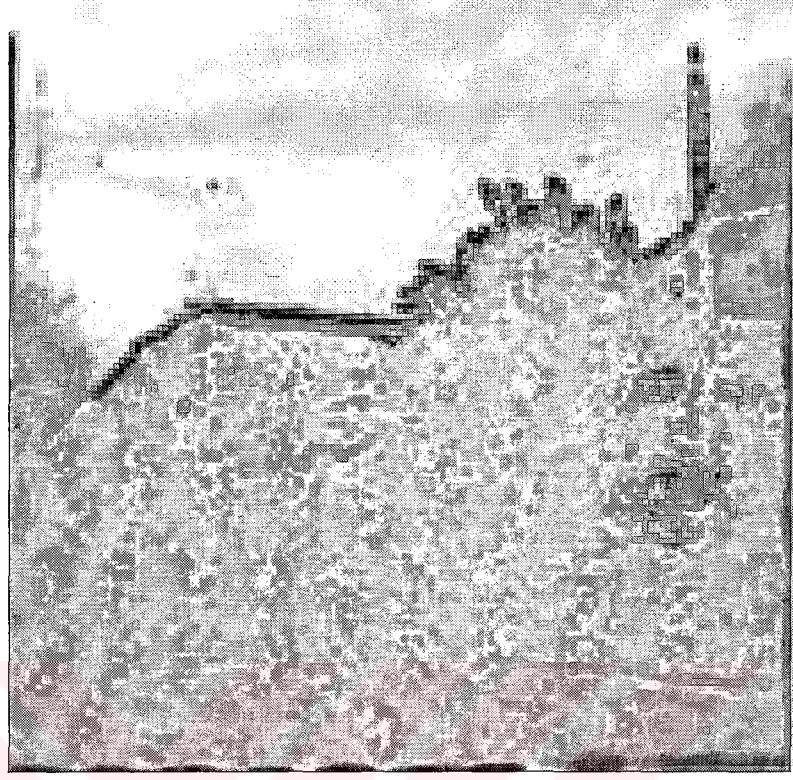
**GÖK MEDRESE ÖN GÖRÜNÜŞ**



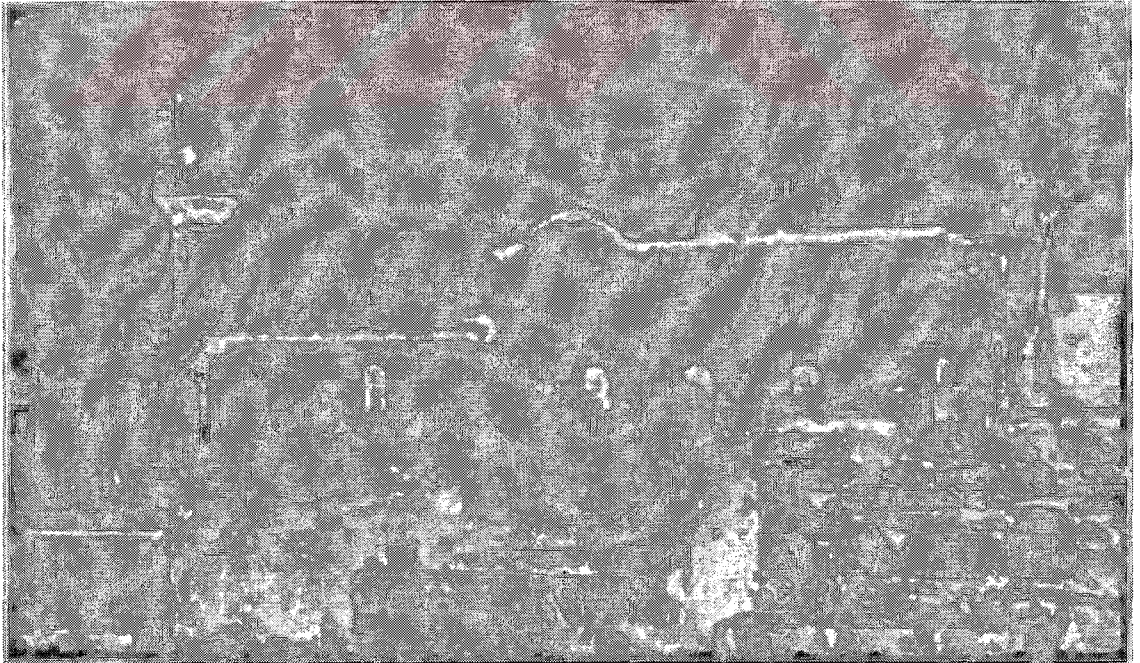
**ULU CAMİİ**



**EK-3 ULU CAMİ VE SEYİT BİLAL TÜRBE SİNDEN GÜRÜNÜŞ**



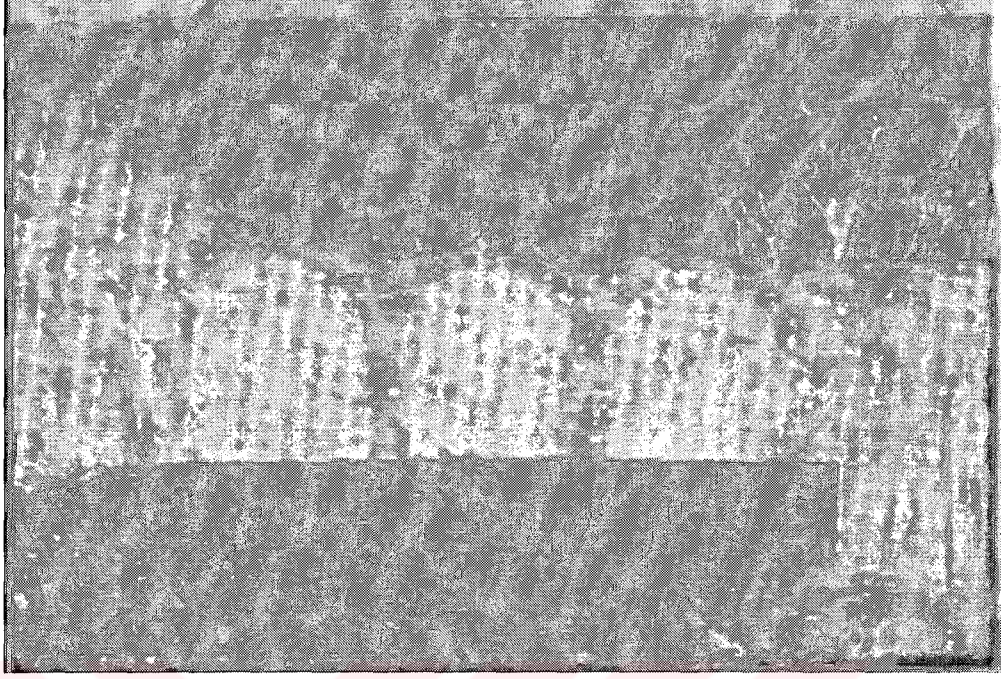
**ULU CAMİİ'DEN GÖRÜNÜŞ**



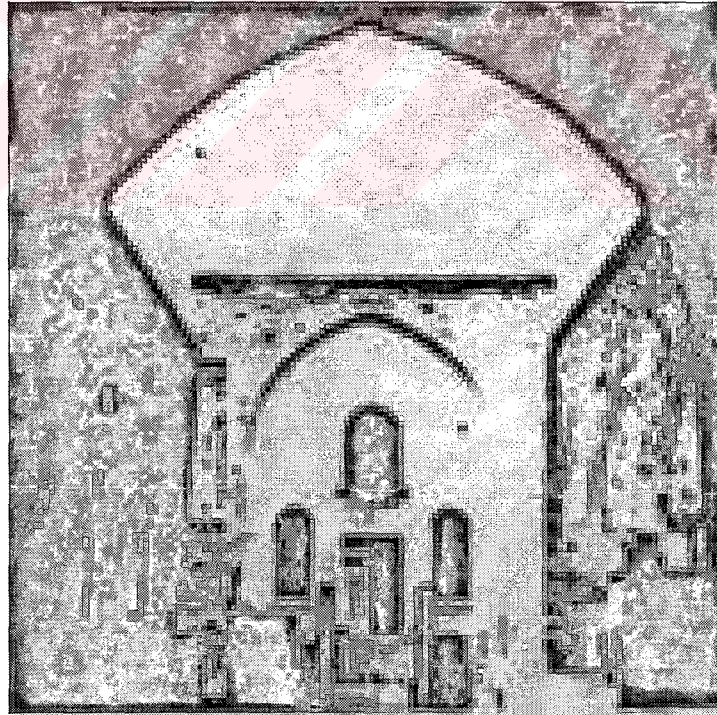
**SEYİT BİLAL TÜRBE Sİ**



**EK-4: DURAĞAN KERVANSARAYI VE ALATTİN MEDRESESİ GÖRÜNÜŞÜ**



**DURAĞAN KERVANSARAYI**



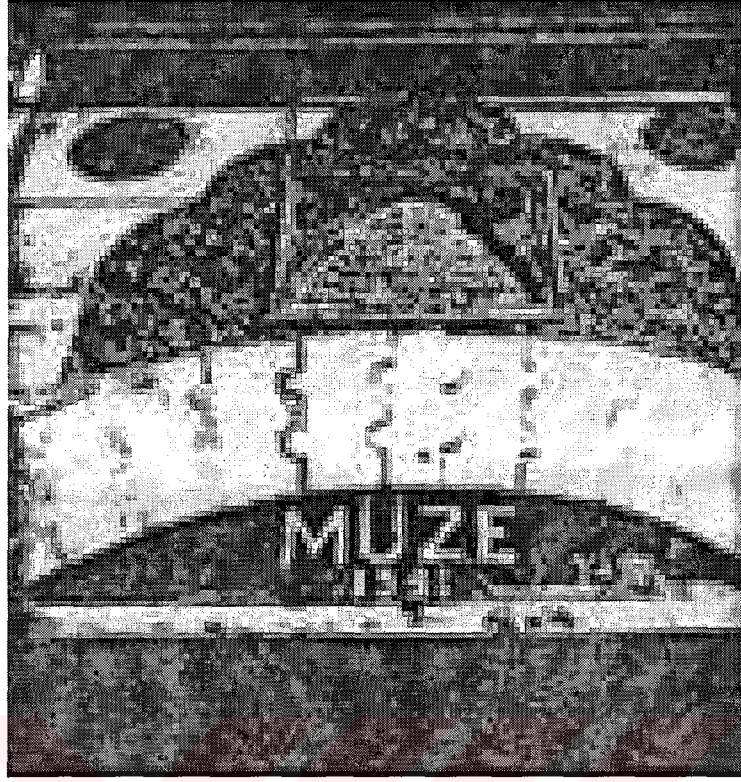
**ALAATTİN MEDRESESİNDEN GÖRÜNÜŞ**



**EK-5: SİNOP ALAATTİN MEDRESESİ**

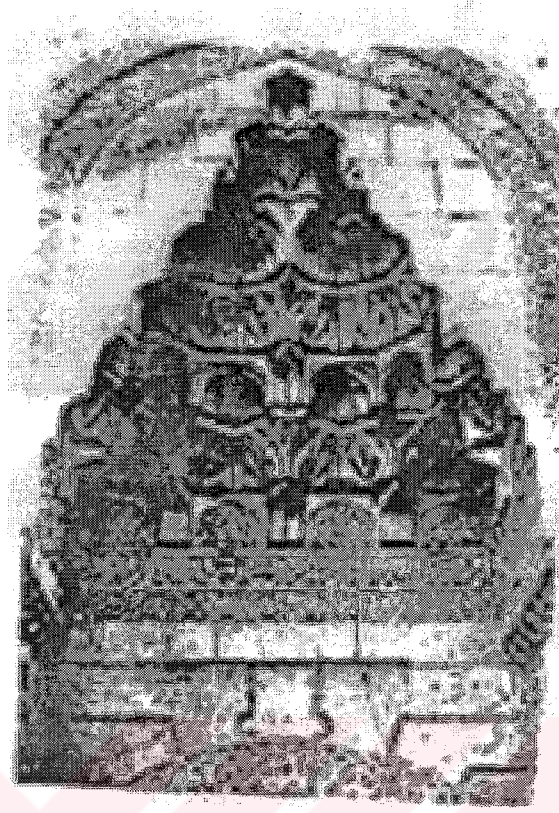


**SİNOP ALAADDİN MEDRESESİ**

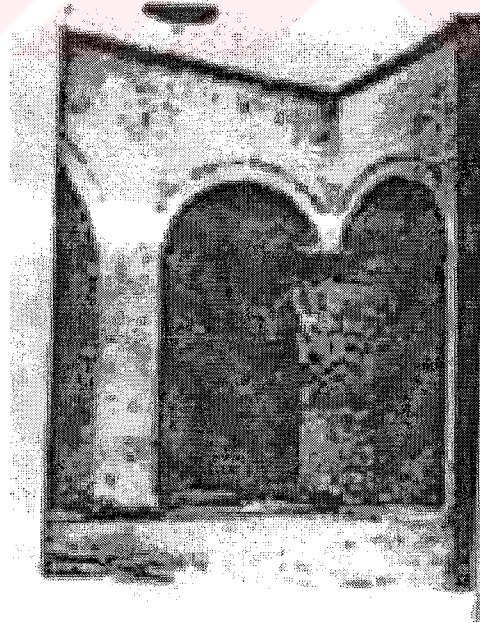


ALAADDİN MEDRESESİ'NDEN GÖRÜNÜŞ

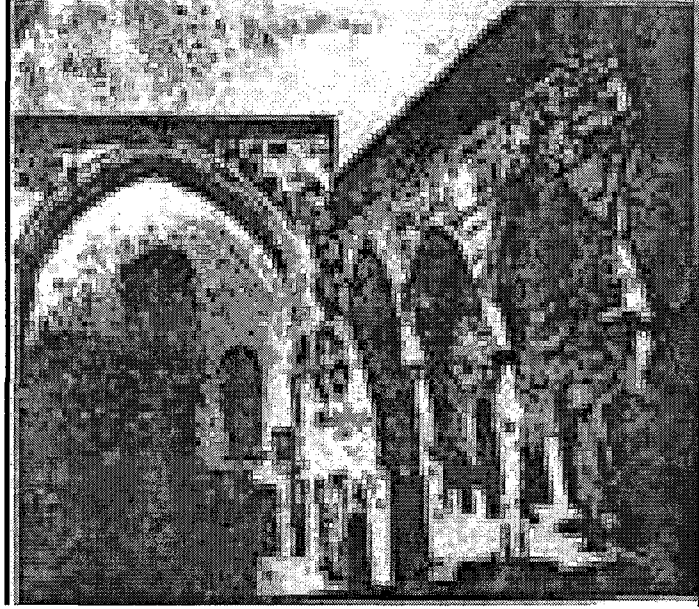




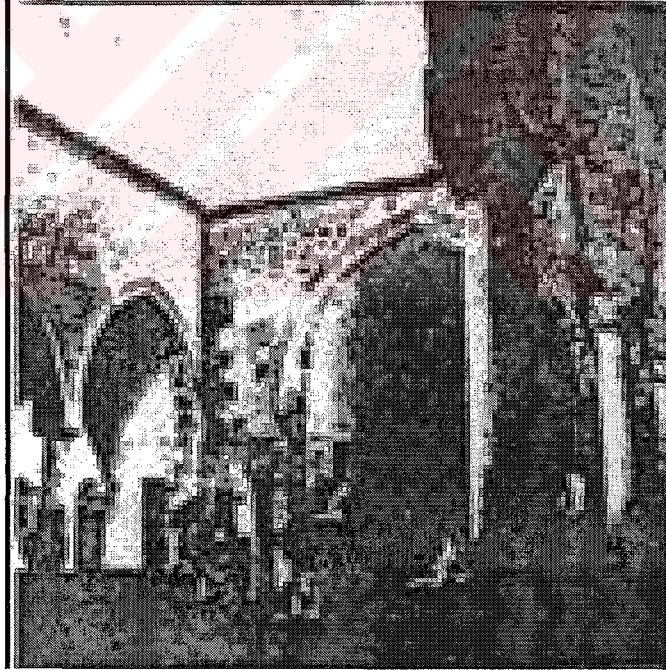
TAÇ KAPI AYRINTISI



MEDRESENİN AVLUSU



MEDRESENİN REVAKLARI



MEDRESENİN REVAKLARI